Ա.Ղ.Ա.Ն.Ա.Ր.Ա.Ր

ԸՆԹԱՑ ԱՄՍՈՑ

1795

Յեփետնոյ պատմութեան պատմչի, Աղուէսիոյս ի խաչ թաղելն թաղելի
փոքր ինչ պատճառք նոր քննչելոյ, Ասիոյ Ոչխարն անուն հայոց կղի
Աղեքսոյին, այլ պատ. ի 1784 էջ Ապտ անուն
Աղեքսոյին։

Ալ այժմ թողում մեզ պատահ զողք-
երգական բանաստեղծին որ ի
վեր քան յայ շնորհեցաւ մերոց։
զի ոչ՝ երբէք ազգաց, այլ յորդիս
ժամանակ խոկէ ժամանակագրեալն։ Թէ և
դոյզն իմիք ոմն ասացայ ի վերոյ վաստակ ստեղիկ
լիցուք ունել մերոյ՝ խնդրեմ զառ ի ձէնջ
առ այս ձեզ չհաճել, և մի տատրդեալ ինչ ասել
լիցուք մեր ձեզ լիցուք։ Էջ լիցուք առաջել
պատահ մեզ ողբալ, և դառնակսկիծ սրտիւ կո-
ծալ՝ ի վերոյ Հարճածոյ Հայաստան աշխարհի, և
ի վերոյ քաղաքացն, անկման, և կործանման քաղաք
րացւոց Ալ ունել լիցուք ազատ երգել, և գալ ա-
զանի իշխանել լիցուք մերոյ, որ վասն ծուլ լիցուք
նախանձու, և անմիաբանել լիցուք այդ պես մերոյ
ձայրագոյն՝ և վեր բոլոր զայն էարդ պատահ
կործանման, որով խղճալիքս՝ և ողորմելիքս միշտ
և

մեր, և լժէ քաւիչն քրիստոսին կէ լսիլ առաջ-
նոյն ՚ի Թագաւորէն Պարսից, և խոստովանիլ
եղէք որքանիցս անզգուշաբար, և խստագոյնս
զայն ՚ի Թագաւորէն Պարսից սիրոյ մտիցէ զայն-
պիսի ամենայն ինչ ՚ի ձեռն քրիստոսի, և ոչ
ինչ ասակն հոմանել կարգին։ Որպէս
և զարմանալ ոչ ինչ ասակն ստուգապէս յայտնի իսկ ար-
դեօք աներկբայն, զի ՚ի յոչնչէ այլազգաց քնաւ ի-
ոչ ինչ համարիմք, և յորոց միշտ նախատակօծ և
այպնակոտակ իսկ լինիմք։ Քանզի տեսէք մի գե-
փաւոնակ ապգդ Ա սքոսապան՝ տեսէք և ՚ի
միտ առէք զկործանուն ձեր, մի՛ ոչ ինչ ունելով
հպարտանայք եթէ զամ ինչ ունիմք, լժ եպէտ և
ունէք՝ բայց դուք ոչ էք տեարք ընչից ձերոց ապա
զի՞նչ օգուտ յայնպանեայ ձեզ լինի, արդ արև ոչ
ինչ։ Այլ սակայն զայս յայտնեայ ՚ի կարճոյ գը-
րեցի հակիրճիւ և համառօտաբար ՚ի գիրս նախկին
որ վասն ապգիս հայոց։ եւ լժէ ախորժ ձեզ իսկ լժ ա-
ճեայն այնդէն գտեալ ընդ եռանուցք, և ՚ի վէ
կործանման ապգիս մերոյ լսացուք և ողբայցուք։
Այրդ ժամ եղև մեզ առաքեալ՝ զի անդրէն
դարձցուք առ առաջին կարգ քանիկ մերոց, ուսան
ելայք։ Զետ այսպիսի արժան իսկէ մեզ գիտել ար-
դեօք լժէ՝ Հայոց աշխարհս այրքայն մինչ էր ՚ի հայոս
տան աշխարհ յայժ նեղեալ ղպզգս մեր, և կորիւ
պատճառաւքեր տաճատալժ եալ կաշկանդեալ գոմե-
նեսեան, մանաւանդ յորժամ եբեր ՚ի սպահան,
և ետ տեղի քննութեան ՚ինար Ջուղայ։ Քանզի
եղէք յորքանիցս անդրմանգամ, և խստագոյնս
պատ-

պիցոյց վնասս, և ճանկանեն պատճառպճուք ապա-
կանեցին զազգս մեր, և կամ լիցէ որչափ վայել լիցի
զարդ յարկս քնակութեան՝ ի հիմանց տապալեցին
և կամ լիցէ քանիցս արդեօք դեղեցկազարդք գա-
ճառք և աճանք անապատ արարին, և խուճապեալ
ազարտեցին իսկ՝ ի բարեկարդութեանց և՝ ի շքե-
ղութեանց։ Եթէ կամ լիցէ՝ յորժամ վարեալ և բեր
վնասս՝ ի պարսկաստան՝ ի հայրենեացս մեր ոչ, լիցէ
պէտ քեզ թանով առ երեսս խօսէր ընդ նոսա զխա-
զաղութիւն, սակայն սիրտ իւր լցեալ ունէր
չարութեամբ և խորդուբորութեամբ, և զանխաբար
ի ծածուկ նիւթէր նոցա պնեղութիւն։ Վասնզի
եթէ որպէս եւս նոցա զդրամս նենգաւորէք վասն
հարկաւորութեանց նոցին, որք չհամարձակէին
և ոտրմելք լինալ։ Իսկ յորժամ ըստ պայմանեալ
ժամանակին պահանջէր՝ ինոցանէ սկսաւ զդրամն
տուեալ, դրեալ է՝ ոչ սակաւ վնասս եղեր՝ ի վր
խզճալի տառապեալ ազգիս հայոց։ Նմա՛ և՝ սահ-
մանեաց օրէն մի խստագոյն լիցէ՝ ով որք՝ ի յազգէ
հայոց գործցի՝ ի հաճատոց իւրոց, և մոլէ՝ ի կրօնս
պարսից, ունիլ կարասցէ նա ազատութիւն ըստ
հրամանի դատաւորին, և ժառանգեսցէ զհամայն
ժառանգութիւնս տան հայրենոց իւրոց, զկէս իւր
զայլ ժառանգակիցք իւր՝ որք՝ ի յօրէնս իցեն նմա
պաշտօնեայք։ Որոց ազատաւ մարձեալ եղև հնա-
զանդութիւն եպիտասարդաց և մանկանց՝ որ առ ծե-
և ծնօղս իւրեանց, և հանապատ յանդ գնութիւնք
և ամբարշտութիւն, որովք քակտեալք ստահա-
կեալք անկան՝ ի տրտմութիւն, և քեռին մեծա-
մեծ վնասս՝ ի մէ րոյ ազգին հայոց քնակողացն՝ ի
նոր ջուղայ։ Իսկ եթէ կամեցայց և զայլ անթա-
փ իյ եղեռնագործութիւնս առնել և զժնդակս գոյն չա-
րեացն՝ զորս նա յանձնախաբար ածեալ կատե-
և դիպեալ բարեաց՝ ի վերայ ազգիս հայոց ուրոյն

յիշատակել ոչ զօրեմ վասն անթաքուռ[լ] եղ մի բան[ի] [ի]ծ[ո]ւ[ր]ն[ի]
միոչէ ընդ գրով արկանել , քանզի [ո]չ[ի] ժամ ըն[դ]
[լ]ծ եղնում , և զմտածածս մ զայն նե զու [լ]ծ լ[ե]նս
զքս կրեցին և բանել հարքն մեր , նախ՝ որ[ե] ան
ա[ր]տասր իջանէ յաջացս մե[ր]ոց , և ոչ տայ [ի] ձ[ի] ոյլ
առ ի ա[ր]տաճառել զնացուն[ց] : Երկրորդ՝ պ յոգն
սիղղոբայից , և [լ]ծ աճապ[ա]ծի տուիե[ր]ից ալ տայան ոյլ
մինչ առ ի եղբ[ա]ր ղբովանդակ եղե ալն . ա[ս]տ
լքեալ [լ]ծ ոզաք զանձնակ , և զանց զնոքօք ա[ր]տ[ա]ք
Հայց և զա յայցեանե[ա]ց կարի ճոխագոն իսկ պատ
մէ Ագաթել Վարդապետն , ե[ւ] [լ]ծ ա[ր]տ[ա]ք ձե զ
[լ]ծ ոճե սցի՝ անդէն գտե ալ ուանելջիք : Հայց դուք
ով անձկալիք ընձե[ռ]ցոզ՝ զա[ր]մանոյք զի ես զնոյա
ե բանե լիս կոչեցի որք անե լջանկու[լ]ծ եմք վա[ր]ե
ցին և եղե[ր]ցին զկնանա իւ[ր]եանց , այլ վ[ա] ա[յ]նո
րիկ ատացի զնոյա ե բանե լիս՝ զի վասն յու[ս]ոյ ա[ր]
քայու[լ]ծ եան , և վասն փառաց Աստուծ ան Ջի ան ան
րոյ յանձն առ[ի] անե լջանկու[լ]ծ եան ա[յ]ս[ո]ր[ի]ս՝
կրե լով ազ գի ան[դ]գի և բ[ի]ւ բանակե[ա]ց տ[ա]ռապանս ,
որով[ք] զանե զլական և զի բնից [ի]րմանու[լ]ծ լեանն
վայե լեացեն , որ[ք] պատաու[լ]ծ լեն ամ բ ա[ր]ե ա[ց] , և
քայակոցու[լ]ծ լեան ամ չարեաց : Այլ և ես զնոյա
ոչ կոչե[ի] ե բանե լիս՝ որք մոլու[լ]ծ ք և յիմա[ր]ք
[ի]ւ[ր]եանց ածին զբարկու[լ]ծ լենն Աստ՝ ի վե[ր] բիւ ոչ
խա[ր]սի , որ և ի ծու[լ]ս մե[ղ]ս օրոց՝ [լ]ծ մե[ր] ի զան
ա[ր]դարք , քանզի նոքա նախանձե զու[ցի]ն զ Ա[ստ]ո
մոլու[լ]ծ եամբ [ի]ւ[ր]եանց , որպէս և ասէ ա[ր]ե[ա]ն Ա վե
նաքարին Աճ ի ձեռս մարգարե[ի]ն Ա[մ]օսու՝ Ջ ի
ազգ մի [լ]ծ իւ[ր]քեն նոքա , և որդ իք անհամանք ,
նոքա նախանձե զու[ցի]ն զնո՝ ի չաճս իւ[ր] ե[ա]ն ոյլ և որդ
ես նախանձե զու[ցի]ց զնոյա յայլ ազանպատան և ան
միտ ազգաւ զկնե զու[ցի]ց զնոյա : Աստ զբրհանա
զազ խաստն զմե զ՝ և զկնե զու[ցան]են սաստիկ զա
նիւք , և մե[ք] իբր անդգայք , և կամ անիմացք

յամառեալ և ամբարտաւանացեալ կամաց ի մոլորութիւնս մեր,
և ոչ երբեք պարծեցուսցէ ինքն իւրմանէ քեզմէ մա-
հացուսի, որ ի կործանումն տապալեալ կարասիս
նա ոչ խափան իսկ գտանիցի առ ի տեսանել
և ճանաչել զխոտորումն ի շտեղութիւնս մեր, զ-
գեղջ ոմն ի գիւղատեղի մարդ ասցուք զհե զգա-
ւիս իւրեանց մեզ ի՝ և արհամարհ զբարեբա-
րութիւն զարդուհւոյն իւրեանց, որպէս ակիզբն և արմատ կրկնա-
կի բարեգործին կենդանւոյ, այսինքն՝ Հոգևօրին ասեմ,
և մարմնաւորին։ Հայց և ևս՝ կարևոր համարիմ
ասել վասն շինուածոց եկեղեցեացս, որք
շինեցան՝ ինչպէս ի Ջուղայ ի Ջուղայեցւոց ժողովրդոց
հրամանաւ շահաբանայ առաքինւոյ արքային։ Քանզի
յորժամ վարեալ երթար զազգս հայոց՝ ի Պարսկաս-
տան, որպէս կամէր զատմնոյս աշխարհին իւրոյ
ի ցուցանել, և զի բնակիչ և զգօրավարուհի մայր
մեր խզհանի Հայաստան՝ ի հիմանց տապալել, և
զվիզ յատիսն՝ ի գերեզմանի նան և՝ ի սատկու-
պատճառ յազգաց յազգս՝ և յորդոց յորդիս, զ-
որոց հնարս իմանալոյ՝ զի միդ արդ ցկին անդրէն նա-
նիք մեր՝ ի հայոստան, հրամայեաց շինել քա-
րաձև և գմբեթիւ ատրուկ զեկեղեցիս ըստ հարա-
նեան կամաց իւրեանց, և զնշան Սուրբ խաչին
կատարեցանել՝ ի վերայ գագաթի այլ գմբեթիւ ածել
կամ ոսկիէ ի պարծանս Քրիստոսի մերոյ։ Եւ
մերձ ընդ մի բիւր ինքն Հոգևն Քրիստոս գայր՝ և կան-
գներ յանգիման հարատարացն շինողաց, և հրամայէր
գեղեցիկ յօրինուածովք շինել, և բարեբան գ-
գոհութիւք, և աճնապարգ առնելոյ զարդարել
զորովք խորհրդոցն եւ զմարդ հանդերձ զսրբոյն նո-
նա մեզ տուն ինքն, և մնացին մինչև ցայսօր՝
ծառայութիւն Պարսից։ Հայց և ընդ որոց շինե-
ցին՝ իներ Ջուղայի նորոյ, յաջորդս յոյնասիկ
վանք մի փոքրագոյն՝ ի քնակութիւն իւրեանց միանձանց

կլօնաՀօրաց , և սոքեա ստէպ վարդապետաց ; յո- թՈՒՀԻՆ ԹՈՒՀԻՆ
րմէ և հաստատեցին կ՚ընթերանալ մետրապօլտի , պ- Հայոց ՔԵ
նատէ անդ Աբք Եպիսկոպոս՝ և հարցեալ կ՚ետս
ՔԵ Աշ մեռոյ : Եւ ընդ այն ժամանակս էր առաջ
նորդ նոցա Աբրահամ Աբք Եպիսկոպոս , որ քա-
րոզք քաղաքավարուեան եմաք , և գեղեցիկ վարս
առաքեամբ կառավարէր և հովՀէր զամենեսեան :
Իսկ ընդ մեռանել ըստ ասացեալ խնդրոյն Աբք եպիս-
կոպոսն յԷջմիածնէ վս քարշեալ էին զԱրրարատեան թեզն
օրհնութեան , և վասն սիրելի արեալ և սահմանե-
ալ զվարդապետել և գրել եալ խնդիրն ՔԵ , որ
էր ՚ի Մայրաքաղաքէն Եռասրմ առաքին Հայոց , որ
՚ի գաղիլա , որ և կոչի Մաժուք : Նա էր այր հեզա-
հոգի , և հզօր սուրբ ածեան՝ Հմուտ հին և
նոր Աճային կտակարանաց , պատ իբրև տեսին զքա-
զաքիք լսել և ակնդիմել երկնաբիլ Հայրհօք ,
և յորդահոսան իմաստութեամբ , նա և քնեցոյն
իսկ զամբիծ և զուարճ Աճախտանդ վարս նորա՝ կո-
չեցին զնա ՚ի պատիւ Աճաքնորդութեան : Հայց
և զայսմ ժամանակաւ յայրեալ մեծ ժանդ և դա-
նաւարոյ Թօմաս անուն՝ որ խոստէր գՀայհօրութիւն
ընդ դէմ ուղղափառ Հաճատացս ՔԵ , որ էր առաք-
ելեալ չարագոյն և դժնդակագոյն քան զարիոս , զոչ
նեստոր , և զանազուելն ցիս՝ որք ոչ խոստովանին զ-
յարութիւն Հոգւոյն սրբոյ , զդատաստան , և-
զՀատուցումն ըստ իբրանչիւր գործոց : Քանզի
նախ՝ զՔ՞ էօ , Աշ Հաճատարք ոչ ընդունէր նման
արիոսի , այլ զՔ՞ նոսկ մարդ առէր , և երկանիկ
սուրբ կոյս Աճածինն Մարիամ մայրածին :
Իրկրորդ՝ ՀամաՀանգոյն տգիտութեամբ զյարութիւն
և զդատաստան ոչ ընդունէր : Երրորդ՝ զի ոչ
ՔԵ , զՊատարագն Հաշտարար , և զՀաղորդութիւն
Սրբոյ Հոգւոյն իբրև զմահացու տակաւին : Զորոյ
զեղեալ կանոնն Աճաքընկնաց , և զՀաճեղեն
սահ

սահմանս, և զեօթնն խորհուրդս սրբոյ եկեղե-
ցւոյ անտրտում: Հինգ երիտասարդս, ըն-
վարժապետս; և Կոստանդիանոս Աբգ-
եկեղեցւոյ պատմահանեալ արհամարհէր, և խա-
բեբայս ընծաս կոչէր: և այսպէս այլ այլ դժնդակ
և անօգուտ բանս կամէր նոր ինն չարութեան հերձուած
մտածանել յեկեղեցին Քրիստոսի: վասն որոյ պէրճանիկ
և սրբասիրեալ Սաբրիշոյ Վարդապետն Խաչատուր
համաքաւական սրբազանիս Հայրապետական գործեցաք
գումն: վասն զի հրամայեաց այդ բանս եկեղեցւոյ
փակել և սիրելոյ ոմն մեծ արբունի և այլ ազնուական
վարդապետաց, քահանայից, և ժողովրդոց, յետ
քառամեայ անգամ խրատելոյն զնոսա, և նորա ոչ կա-
լան 'ի յերկնային իւն' 'ի բաց էհատ ի խոհեմելոյ եալ
և զապականան ալ անդամն' 'ի յողջ անդամոյ Քրիստ
զի մի փոքր ի ևս ապականեալ 'ի յայլ յողջ անդամն
վախատրեացի զոյն ապականութիւն իւն: Եւ ապա ո
րով իսկ ուզիվ վայլ պայծառացաւ զճշմարտութիւն Քրիստ
և ստոյգանալ նոքաւ զստութիւն, ուստի
և ամենեքեան իսկ հաւատացան 'ի Տէր ուղղա-
փառս և գերապայծառս' որ 'ի յերիս տարբ ժո-
ղովս ընդ հանրական համաձայն մի ամ հաստատե
ցաւ: Ընդ երկ 'ի ՈՁԱ թուականին Տայոց, և
յամի Տեառն ՌԾԲ, 'ի ժամանակս տա-
նոյ Տէր Ներսէի Արքայի: Իսկ Սաբրիշ և երջանիկ
Հայրն մեր Գերապատիւ Խոյատուր վարդապետ
անձամբ տքնութեամբ ուսանէր զհաւատոյն ան-
'ի Քրիստ, և գեղեցիկ քաղաքավարութեամբ մատա-
կարէր վանեցոյն 'ի մեծ ամենեցուն միանձն ընդհանուր
ըստ իւրաքանչիւր կարգի և աստիճանի: Այս յո-
բիւնեալ զհամբաւս' յորում ուսուցիչն էր և վար-
զէր զհամբակութիւն 'ի գիտութիւն հնոց և նորոց
կտակարանաց, և զհամարն արհեստս աղուեստականս, և
գերբնաբանութեան: Ըստ ճահէ մեզ կոչէ ամա-

հայր հատարոգ , և պատճառ կրկին լուսաւորութեան թուին
աղբիւր Ներսիսեան , և նախատիպ ընդհանուր Հայոց
տանս մերոյ շինուիլ եան և բարեկարգուիլ է՝ որ ի
նոր ջուղայ , և արմատ անմահութիւն եան , վասն ե-
ղուիլ եան , և պայծառանալ եան ազգիս մերոյ :
Քանզի արդարև՝ որով և ի ձեռս սուրբ հայոց
նարին՝ ոչ միայն վարկեալ ի նորա ջուղայ , այլ և
ամ աշխարհս հայաստանեայց լուսաւորել պայծա-
ռացաւ , նազմզնաթատամ , և վիճակաւոր խաւարին
անդիտանալ եան՝ ի յարեգակնափայլ ճառագայթից
յորոց բացայայտեալ հոլովեցաւ ի յայլ կէս հայոց
և վերստին նորոգեցան՝ և շքեղ մնակացեալ է յայժ
պէ ըմացան . որպէս և բազում ի նախ անդ ի հնու-
ի ձեռս երանելի և ընճաշարհ հօր տրգմանչեցոյն ա-
սեմ , որով ակազդեալ լցաւ յերկիր և յազգս
հայոց՝ ճոխագոյն պտղովք ի յայլ կէս հայոց
զազգս հայոց վերստին անկամ ի կատարել ի տգի-
տութեան՝ ի հնազանդել ենք և յանձնուիլ ուիլ ենք
սիմոնաստարաց վարդապետաց , խոկալն առաջնոր-
դութեամբ Հոգւոյն Սրբոյ հանդերձեալ սա՝ և
իբրայնիքն իւր , լինիլ պայծառ և ազգասիրալ
Երեգակնութիւք տանս աստուածալն , որք հանդերձ
ծաղահալածիք տանս հօրդ տգիտութեան : Որդ նոյն որք
աշակերտեցան ՅՁ և տրտաստիս մերոյ՝ ընդ այսոցիկ
անձինք հրաշալիք : Բայոր ջուղայեցի վարդապետ
որ յաւուրս երգն Կարճ աղեկաս՝ ի լուսահոգոյ գանձն
իչմեան քանիին ՆՁ : Դաւիթ վարդապետ՝ որ յե-
տոյ եղև Ներսիսեան աքանչելի՝ ՅՁ յորկիս մերոյ
որ՝ ինոր ջուղայ որ՝ ի ձեռս սուրբ հայոց չքնաղ յո-
բինուածովք շինեցաւ մեծագոյն վանք ու խոտա
մեր՝ անուամբ Սրբոյ Ամենափրկին կառուցեալ ,
որ փոքր ինչ՝ ի վայր անկեալ վպատճէն ուսանել լոց
եմք Տեառն շնորհիւ : Ամէն Ներքամիտ և քաջ
հռետոր վարդապետ , որէր նե բկուռ հին և նոր
կտաւ

Ցետ

Յեւտ այսորիկ Յովհաննէս յարդելի վարդապետն ե-
լիր ոդ և չոգաւ գնաց ՚ի Սէբ եջմիածին, ուր եղև
եպիսկոպոս ՚ի Փիլիպպոս կաթուղիկոսէն։ Եւ սպա
առաքեցաւ ՚ի Հայրապետէն Փիլիպպոսէ ՚ի հին ջու-
ղայ, առ ՚ի լինիլ անդ առաջնորդ՝ և հովուել
զհաւատացեալսն ՚ի Քրիստոս։ Եւ էր անդ այր մի ՚ի պե-
ղջէն ջուղայի, որ էր պարտապան ուրումն տանկի,
առ որ գնայ տանկին և պահանջէ յորմէ վտանգել
պարտս իւր, իսկ նա վասն չգտանելոյ իւրոյ
ոչ կարացեալ հատուցանել զպարտս իւր, վասն որոյ
զայրացեալ տանկին՝ բռնաւորէ քարշել զդուստր
նորա, և տանէ ՚ի տուն իւր։ Եւ ասէ ցայնմ՝
եթէ այս ինչ պայմանեալ ածուր զդրամն իմ ոչ
վճարեսցես զդուստր քոյ ոչ տաց քեզ, իսկ այնմ
խղճալի յետ այնորիկ գնայ առ վարդապետան երա-
նելի Յովհաննէս, և զեղեալ իւր նմա ծանուցանէ
և որոյ գթացեալ որպէս հայր ՚ի վերայ որդւոյ
իւրոյ, տայ նմա դրամն ըստ բաճկանի նորին։
իսկ նորա առեալ դրամն տարեալ տայ ցտանկին
և զդուստր իւր ազատէ, վասն որոյ յորժամ զա-
ցաւ տանկին ՚ի վարդապետէն լեալ պատճառ
ապրտման գտերն նորա միաբանեն ցսպանանել զնդ
ինքեան ամբ չարք անագորոյն քան զկնիքն, և ՚ի
գէպ ժամու գնան ՚ի վանքն և սրախաշոյ մահաճամբ
սպանանեն զամենեսեան՝ ամբ ՚ի վանքն անդրէն,
Եւ այսպ ապրտակեալ կողոպտեն զնմանէն անօթ ս
եկեղեցականս և արտաքսականս, ՚ի մեծամեծ ծաղ
անօթից՝ մինչև ցանօթս չնչինս և անպիտանս։
Եւ յետ երկուց աւուրց՝ կարծեն դեղատկանքն ի
նեղացեալ իսկն արդ եօք վարդապետ վանացն ՚ի
վերոյ իւրեանց, վասն այսորիկ ոչ գնան ՚ի գեօղն։
Ուստի Եւ աքսերէին՝ և այլք քանի ամբ պատրաս
տեն կերակուր և պինի, գան ՚ի դուռն վանքին,
պահպ բախեն զդուռն, և ոչ ոք տայ նոցա ձայն

ինչ իբրև երկին ամենայն խոտ՝ ի տանիսն, և՝ ի պարսպ-
պէն ի քէն՝ ի վայր, տեսին կոտորեալ զամ քնա-
կիչան վտանգին, և սաստ արարեալ զքնաւ ինչն.
փոյթ ընդ փոյթ առնեցին ի շինուին նախճանաց
և նա հրամայէ թաղել զդի նոցա: Եւ արդ՝
այսպէս եղև վաղճան երանելոյն Յոհաննու վարդա-
պետին, որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի՝
Հայոց զոյլս իսկ դոցես՝ ի լեակոտար պատմութեանն
նորա, զորմէ և ես՝ ի կարճոյ արտահանեալ համա-
ռօտ առատին մատենագրեցի՝ ի հրճռնանն քոյ:
Իսկ գործարան տպագրութեանն եկաց մնայ անգոյն
մինչև՝ ի ժամանակս յԱռաջնորդութեան Տէառն
Սահակիանոսի ճգնակիր վարդապետի: Ընդ որով
բազումք հոգեբուց և Աճեաքառնական Գրեանք տպե-
ցան, յոյժ ճոխացաւ գործարանն տպագրութեան,
եթէ մինչև ցայժմ այնպէս մնացեալ էր արդեօք՝
կարծեմ թէ՝ ըստ հանգամանութեան տպագրու-
մերոյ՝ ոչ ուրիք երբէք գտանիցիւր: Բայց ոչ
առաւել յառաջացաւ գործարան տպագրութիւնն
եթէ ոչ՝ ի ս ու ղ ժամանակի, քանզի մնացեալ եղև
մինչև՝ ի ժամանակս Շահ Սուլտան Հօսէն արքայի
և ապա սպառ սկսաւ կործանել ցաւ զարհուրան:
զի ոմանք չարագոյնք (երկաքնակք) չարախօսեցին
զմեզ առ արքայն, ուստի անհամոյ տուգանս՝ ի
մեզ էառ վասն տպագրութեանն, և գործարանն
իսկ խափանեցաւ: Այլ արդ՝ իսկ որով հետև խօ-
սեցայք՝ ի վերայ տպագրութեան, ասա ճշդիւ մեզ
և արժան ով լսողաց, գիտել իմէ ով արդ եղև
եղև նախկին հինգհնակ տպագրութեան: Ահա
այժմ ուրեմն տեղւոյն է ով և գիտել զտպագրու-
թիւնն: Իսկ զտպագրութիւնն ոմանք կամ
ոմն սկսաւ ճշդիւ, ասելոյն՝ Պօղոս Դարձ յամի ՏՃ
և 444 ոմն և նախնեայս տպեցոյ զքոյն Օդոսմանոսի
Քաղաք ԱՅ կոչեցեալ պիտոյն: Եւ՝ Սկսաւ ճո-
նիայ

նախ՝ որ ոչ կարէին՝ ընկերանալ ի բիւր, իսկ տունճ [illegible]
կէին՝ Պօշանեցի լինել գոնեայ ի բոլոր յա
րևմուտս՝ և նոյն՝ որ կոտրել չկէր։ Իբր այս սկս
շուն ոսկիս՝ ե՛կն նախատասուկ հին զինակ տալ
գոռալ եան. քանզի մինչև ցայն գրէին եղեգ
՝ի վերայ ժողովոյ, յորմէ և այլք սկսան սակաւ սա
սակաւ ուսանիլ՝ Իսկ՝ ի մէջ ազգիս Հայկազեան՝
նախ՝ ի նորս Ջուղայ սահմանեցին պատգրուածն
որպէս զարգ օրինակին, ՝ի վեր անդր գրեցաք.
այլ գրին, և մեք ևս ի ժողովս սակս ոչ սուղ ճն
սակաւուք իմիք ապաւկանեալ. որպէս յայնմանէ
երևի արդեօք ՝ի տալ գրեանցն։ Որ և անդ
գալոմ գրեանց՝ որք տալ գին, սկսան անդ օրոց և
Տալ զ՝ Ճաշունչ գիրն, այլ վասն միջոցի մի բոց
ծնուց ժողովս ի բակատարի, որպէս կայ մինչև ցայսօր ՝ի մի
չի մեր րուս, սա կարի լաւագոյն ոչնե լոյ գժողովն
և զգիրն, քանզ պատաչին տալ գրեանն։
Իսկ զվնի Պական վարդապետն՝ որ և սա փ խակեր ՝ի
յիմաստասիրացեղ աշակերտաց Տէ ոճն խոչտոյ մե
ծի վարդապետին, ՝ի ժամանակս Յովհաննէս Էսյրա
պետի՝ օրոյ Հրամանաւ դնոց ՝ի յամսեան յոգամ՝ այսե
մորգամ, որ անուանի Մայրապատոյք յորում ժո
՝ի Էջմիածնի իայ գաւառի, որ Օրհնայ այ կոչ Վա
ղարշապատ մեռելքաղաքի։ Որ ընկենայ ալ սա՝ ե՛ր չան
կոխայլ վարդապետն Պական՝ այնպէս զարմանալի և
գեղեցկագոյն գիր յօրինեաց, բաց որոմ և հա
ճատեճ յայտնի իսկ արդեօք ՝ի յՊական վարդապետի
Տպեալ Աշխարհացոյն, որ գրեալ է՝ ոչ վոնանդա
ցոյնն, ոչ մինչ ասոյ Ուքային, և ոչ ևս ուրշա
ճառ, և կամ ևս այլոց տպեալ գրեանքն կարեն լե
նիլ նմին սպասնեալք։ Իբր այսպիսիկ, և յայ էտ
քան զայսոսիկ գեղարհաշ վարդապետն Խաչատուր
գուղացի իւնա յոլովս յայլ սրեաց ՝ի յայրկի քնա
կուած ևան մեր րուս, որ ՝ի նոր Ջուղայ, Վկայգա,

զ քարերձևութիւնս , զդալորդս , և զայլս , որպէս
և վերոյ յառաջագոյն իսկ հատեցաք : Արդ և քա-
ղաքացի
նիմ

նիմ ճշտել վերտին՝ զՀայն Աբասայ Արքայէ
քանզի յայլոցս ճառից՝ որ պատմութիւնս վա
րուց Հայ Աբասայ գրէր այլ իմնապէս ուրեք ու
րեք գտի, քան զայնս, զոր կանխապէս ճառագրե
ցի։ Որոյ վասն յօժարեցայ ապրքէն և զայնս ան
ցանել՝ ի գիրս յայս, զի մի ինչ արտաքս քան զք
քանս մեր ինասցէ, մանաւանդ այս զոր գրեմ՝
թերեւսպէ ինձ գոլ ուղիղ՝ քան զայն, զոր յա
ռաջագոյն յայլ առասիւքէ մատենից դրեցի։ Ո
րերումն հարկաւորէ զի ուշխատասիրեցայց, զի գտնեա
ցայց պատմագիր զուղիղն, որով և հոմայն ընթեր
ցասէրք՝ իսկապէս գիտասցեն եղելոց քանից։
Ըստ որ գուցէ երբեք զքանս մեր ծաղրուսի իմն
և կամ խաւնի խուռնն ստապատիր կարծելով, այլ
անվաթար՝ և անստերբիւր։ զի քանզամ
յարախայլ որինամբ՝ հետամտեցեալք՝ ի ճառա
գրութիւնս պարսից անկի, և՝ ի մէ րոց նախնեաց
վիպադրաց՝ որք կարի ճգամբ քաղտատեալ առ
միմեանս, և ապա հաշիւ ընդ հաշիւ զուղորդն շարն
հիւսեցաք՝ ի քանդիսութիւն քանիս մերոյ։

Արդ յորժամ նուաճեցաւ զթագաւո
րութիւն Հայ խուդայ քանդային, և իշխանք և
նախարարք դրանն արքունի՝ և ամ կուսակալք սր
անհնազանդք եղեն և տիրատեացք, և ոչ՝ ի սակ
արքային զնա համարէին, այլ իբր ոչ ինչ, և կամ
չնչին ոք զնա կարծելով զօր հանապազ այնմանակն
տակ առնէին զնա՝ և նախատէին, մինչ զի և զկին
Արքայի սպանին՝ ի գանձակ։ Ընտի և՝ ի չորից
կողմանց հինք զօրաց արձակեցան՝ ի վերայ կալուա
ծոց երկրի սորա, և մեծ մասն սահմանի նորա գե
նութեամբ տիրեալ նուաճեցին ընդ ձեռամբ
որպէս և օսմանցիք տիրեցին զմեծ մասին, վերևան,
զգանձակ, զնախաջուան, զվան, և զայլն, որ փոքր
ի ևս՝ և այնպէս մնացեալ, իսկ և իսկ կործանեալ էր
իս-

Ընդ

Ալքան խուդաբանդայ կամաւ իւրով զթոռդա-
Իսկ ի ՌՀՀ թուին Հայկազեան ՝ տայ
իսպառ զձեռս թագաւորութեան ։ Այլ իբրև
տեսանէ Ալքան խուդայբանդայ զպարտիլն իւր
յերեսաց օսմանցւոց , և զապստամբութիւն քնաճից
նախարարաց իւրոց ՝ ի ՌՅԴ , ժողովեալ մերս
կոչէ Տամուրմէյ միրզայ զորդին իւր անդրանիկ
առաջի իւր , և կացուցանէ սատիկան և սպարապետ
՝ի վերայ ամ զօրաց իւրոց ։ Որ երթայր հսկայաձև ,
ճոխ անձամբ , և դիզիկ պատկերօք , որ ՝ի միում
խառնմարտի ասեն լծել ՝ բիւրք բիւրոց , և հա-
զարք հազարաց թաւալագլոր արար և կործանեաց
՝ի զօրայ տաճկաց ։ Եւ ապա իբրև ետես արքայն
լծէ ոչ դոյ հնար և ճար առնուլ զբեղդն լծա-
կիզ ՝ի յօսմանցւոց , վասն որոյ հրամայէ զբնակիչն
Տանել ՝ի քաղաքէն , և վարել ՝ի կերկատան , ՝ի
Աբազատան ։ Եւ ինքն առնէ զորդին իւր Համի-
լամզայ միրզայ ՝ և գնայ յԱբատաւիլ քաղաք , և
յարտաւիլայ ելեալ գնայ ՝ի դանձակ , որ ՝ գեան-
ջայ ։ Որ չարաչար խորհուրդս արարեալ նախա-
րարացն Պարսից , սպանին զառիւծանման ՝ և զնո-
րապատակ լծապատկն Հայկազունն Համիրամզայ ՝իներ վճանին
իւրոյ , յորմէ կորի հար խոցեալ Ալքայն խու-
դայբանդայ , և կարեկցէր ՝ի սիրտ և ՝ի հոգի վերա-
Ծորեցաւ ։ Վասն որոյ չոգաւ արքայն ՝ի գանձակայ
և գնաց ՝ի Ղազուին , և անդանօր դադարեալ ՝
առաքեաց զհաւատարիմ ծառայս իւր ՝ի Հրէ քա-
ղաք խորհասանուս ՝ բերել անտի զկրտսեր որդին
իւր Աբաս միրզայ որ էր անգ մարզպան ՝ի հօրէն
կարգեալ , և իբրև եկն նա ՝ի Ղազուին քաղաք
առ հայր իւր ՝ եղև նմա ըստ արարեալ ամ մի ։ Եւ
յորժամ եկ աբաս միրզայն ՝ի Հրէ քաղաքէն , այնու
հետև դայ ումն Աբդլայ խան ՝ և առնու զՀրէ քա-
ղաք , և նուաճէ ընդ ձեռամբ իւրով ։

Հայոց ՌԻ

Ե ՀԿ ՌԼԷ

Ընդունի կրասեր որդւոյն, իբրեւ զՆաբոթոյ, և Թոռին Թոռին
ինքն յօժարակամօք ընդունելի՝ ի յոյսեցեալ
ականն իմ փոխէն, վասն որոյ այսպէս հաստատել՝ զի իբ
ամուց իմոց ազատութեան սորա լինի, ամէն։

Եւ յորժամ իմաստասիրեաց մեծ և առա
ջինն Շահ Ներսէս՝ զհամայն եղեռնագործութիւն իւն
նախարարաց իւրոց՝ և մեծամեծաց, որք առ հայր
իւր պեծպիտակաւ արհամարհանօք դարձեալին, և
կամ զմայր, և զի զբայր իւր սպանին՝ ի գահակից,
ըստ որում կանխագոյն՝ ի վերս անդր ճառեցաք.
վայրապիկ ցաւ պահեալ՝ և մխիթարել սնեալ՝ իներ
իմաստասիրի սրտի իւրում։ Վասն որոյ յորժամ
խորհէր և զմտաճածէր իմէ երբ արդեօք՝ զոխս
հանցէ՝ ի սրտէ իւրմէ, զբէժս հատուցանելով մե
ծամեծաց իւրոց, փոխանակ ամենի ապիրատութեանց
զոր ինքեանք գործեցին։ Յաւուր միում մտախոհ
լեալ կայէ զամ Նախարարս՝ և զմեծամեծս դրանն
արքունի՝ իբր՝ ի պատճառս սիրոյ, և վասն իրիք
խորհրդոյ, և յորժամ ժողովեցան զբնաւ աւա
գանին՝ իակոյն հրամայեցեալ մտել իմ ծառայից իւրոց,
սպանանել զբնդս աւազակաց, լժոլ գոյնս
զորս սպան՝ ի հնոտարակ զօրսոյ իւրոց։ Եւ ջնջից
պատճառն ազգաց ապիրատ իշխանաց՝ ի յիշատակս
և ինքն անկեաց և հաստատեաց նորատունկ իշխանս
և նախարարս, հանգոյն Մօրկայ կապեր յանդոյ։
Եւ ապա ասաց առ իշխանս իւր նորատունկս այսպէս
տանկայ քարքառել լժէ՝ Ինչի չադր, ինգի
թի ընաֆ, այսինքն՝ Նոր վզան, և նոր առատան կամ
չնչան հարկաժուղ։ Քեզ այսորիկ նաժանէ ընդ իւ
րով իշխանութիւն զգիլան, զխորասան, և զայլս
որպէս յառաջագոյն ճառեցաք, և ապա ծանր զո
րօք խաղալ և մտանել՝ ի սահմանս Ատրպատականի
գաշտաւի։ Եւ տայ սաստիկ պատերազմ ընդ օսման
ցոյց, և ի փախել՝ ինոցանէ հզօր զօրութիւնն՝ և

և քաղաքատեր ազատել ի տունեն և ի յինքն դարձ
ձուցանէ զԹուխէկ, զԷրևան, զԳանձակ, ոչ է
պանջայ, զՀամքար, այլ է շամախի՝ զկնի լուծման
և պայք բազում գաւառս՝ մինչև ի կարին, և
մինչև ի գուռն սալանայ ձգեալ տարածեաց զխա-
նութ իւր, իսկ ի մտանել լծոծականին մեր թագ
ի 1057 պատ Հոն Աբասկ ի յԱղտպատական գա-
ւառէ ի յՈղտան, առ որ ընդ յառաջ գնացեալ
եմ բնակիչս քաղաքին, ընդ որոց հրամայեաց
զի և ջուղայեցիք եկեղեցի ընդ յառաջ խաչին և
Աւետարանաւ, և այլ պարդատք, և այսպէս շքեղ
փառաք մուծին զնա ի քաղաք: Այլ ի 1058 լծո-
ղոյս մերում երանէ Հոն Աբասկ Աղբուղն ի քա-
ղաքէս ապահանայ՝ և գնայ դէպ ի մազանդարան,
ուր շինեալ քաղաք մի՝ և անուն նորա յորջորջեց
Ֆահրապատ և յոյժ ուրախ եղև ի վերայ նորա:
Իսկ ի 1062 լծոյս Հայկազեան, սկսաւ Աղբուղն
խստութիւն ածել պահանջել զառաջագոյն դրամն ի
հայոց ապստամբն, և նոքա ոչ ուշանէին ինչ առ ի հա-
տուցանել զպարտս իւրեանց, վասն որոյ յաճախ
միտ արեն լծոյ՝ ի հայոց ապստամբս ուրացան հաւատ
իւրեանց: Իսկ ամենեք գործեան ի յառիթ հա-
ստատ իւրեանց՝ և եղեն երկաբնակք, որք և ի
ֆրանկաց առին զյոյժ դրամս, և վճարեցին ըստ
պարտս իւրեանց, իսկ նոքա կացուցեալ Ծատցին ի
յորդւոց յորդիս ի յաղանդս երկաբնակաց մինչև
ցայսօր ժամանակի յօրէ յամէնայնէ ցարդ: Եւ ի
1063 լծոյ ականին Ալփասլանեան՝ եկեալ Աղբա
Աղբուղն մեծաւ ցասմամբ՝ խաղայ հասանէ առ գ
նացեալ և ընծայեալ ժամանէ ի տասմանս վերին
ցհոգ աշխարհին ծանր զօրօք, և անհամար հեծե
լօք որոց ընդ դիմացեալ նովա մարտիւ, ոչ կարա
ցին ստանալ զնա՝ և կամ ընդ կրունկս դարձու
ցանել, այլ պարտեցան ի նմանէ, որպէս և զօրմէ
լեա

լեալին իսկ ճառէ Աստուածել վիրապատման, վ որոյ
հրամայէ վարել զբազումս ի յազգէս վրաց, ի
հայոց, և յերբեցուց, և ի տաճկաց տալ և առ
նանել զնատա և տանել, ի նորակերտ քաղաքն
Ցխնարպատ, որ ի մոգանդրան գաւառի: Իսկ
տղայագիտակ Թագաւորն Հռէոսափ, որդի
Կօրբնին իանի, որդւոյ Միհրն իանի նենգալծ է
ձերբանալ արարչին, միջնէ ելեր յԱպահան
ընդ իւր ունելով, և ապա ի Հիրտ առաքեայ
յաքսորս, ուր նպանին զնա հրամանաւ Հոհաբուլ
արքային: Իսկ զկնի չորից ամաց ազգն վրաց սկիզ
գերեցան յԱրքայէն ի Ցխնարպատ նորակերտ քա
ղաք, սրբանօր եղև սակ ատոկիկ ոչ դադանէին
կերակուր, ուստի դիմէին առնել Հոհն
և յորմէ հայցէին պտուղս կերակրոյ: Իսկ ամե
նախարդախ նենգաւորն օձն շնորհաւոր ասէ ցնո,
ուրացէք դուք զՏէրն ձեր, և մտէք ընդ յօրէնս
մեր, ես անխնայաբար տամ ձեզ պարգևս և ըզ
գանձս յալով, որովք դուբարար և յոյժ խրախ
ճանուցէ եամբ կարասիք ապրել: Ոմք և անդրկ
քոյ հաւատացին եղկելի և ի շուառական ժողո
վրդեան վրայ, ստացան և նմայնապատում քա
նից նորա, և ի միում աւուր ուրացան զՔ՚ս փր
կիչն մեր՝ անձինք իբրև երկուասան հատորք: Իսկ
յետ ուրանալոյն նոցա զՔ՚ս՝ ատեաց կուխտ իւր
զոր խոստացաւ նոցա, և ոչ եմիք մեծ պարգևս
շնորհեաց նոցա; եւթէ ոչ միայն իւրաքանչիւրոյ
ամենեցունն մէնակի՝ ոսկի դահեկան: Եւ այսպէս
խղճմտանք և ողորմելիք աղգն վրաց՝ վասն միոյ ոսկւոյ
դահեկանի, կորուսին զարդեօք զիշատածոյ հա
ճոյս իւրեանց, որով և յաւէտ իանենկանկնեցան իսկ
արտաստմանեն աւուրս փառաբերեցան: Ապրեալս նոսա և
բազումք ի վերինացուս ուրացան զՔ՚ս ի գաւառն
փարսիոյ՝ որք կան մինչև ցայսօր ժամանակիս, և սակաս

Թուին Հայոց ՔԲ

յոյժ պնառգոնս պահեն զկրօնս պատրիգ, և ջառա-
վով լենին զօրինաց նոցա, քան զքուն խակ պար-
սիկ վաղնջական: Իսկ ի 1064 յաջորդս մեռոյս
ջնեաց ազքայն ի վրայ աշխարհին և եկն Ա-
բատ քիւլ քաղաք, և ի ծածուկ ետ պատմանել զնորա
հաս և զգեղեցկատիպ մանուկն իւր ԱՐ իպայ ԱՀՔ
զի ոնէր կասկած ի սրտի իւրում, զի մի գուցէ
միաբանիցին նախարարքն ընդ որդւոյ իւրոյ, և
պանցեն զինքն, նմին իրի հրամայեաց խակ սպա-
նանել զնա: Եւ ի 1066 յաջակնին մերոյ
կամեցաւ Աբատ արքայն քանել զՋուբր կուր գե-
տոյն ի յատպահան: Այդ կուր գետս այս որոյ ա-
ղեն պարսից քարքառով Աքեքճուան՝ որ և կիւ-
րոս կոչի յանուն կիւրոսի Պարսից արքայի, որ առ
նովաճ պատնաճ, էգետ յաշխարհին մարաց, որ
երթայ խառնի ի գոմ զան գետ, և ընդ նմա ան
կանի ի ծովն կասբից: Այդ նախապէս Շահ
Թամազ արքայն՝ որ էր որդի շահ Իսմայէլի, որ
գնաց ի կոչ Հայոց արի, և որդւոյ շեխ Այդիոյ խո-
րհեցաւ քանել զՋուբր յոյն յԱնապահան, խակ
քաղվիցս աշխատեալ ի վերայ նորա, ոչ կարաց քա-
նել: Քանզի էլեառն մի բարձր՝ որ պարտ խակէ
քակել զլեառն զոյն՝ և հորդ ել զճանապարհ Հոյ
առ որով զՋուբն խակ անխոտոր եկեայէ, վասն որոյ
անդն որին եղև նմա քանալ զճանապարհ Ջոյ քա-
կել զլեառն, վն երկոտ ոչ էլոյ կար գոր
ծել ի վերոյ նորա, ուստի և զանց նա զնոտաճ
արար: Իսկ ի քաճուբս ժամանակաց արքային Շահ
աբասայ իբրև վերստին կարի շինզաղարգ տեսաւ
զեամբ նորոգեցաւ զՋուբն՝ և զվերնս
փառ քաղաքս Անապահան, և յոյժ առաւել քան
զառաջնն ճոխացաւ բազմամարդ ելի՝ և զգ
ազգի քնակօք: Վասն այսորիկ հանեցաւ առ ե զել
ի մոլ՝ ընդ ել զեզ ազաճորուեի լեն իւր՝ կվե ըոյ

այնը

այնր իրի, և զՋուբն զայն քակել ՚ի քաղաքէն ՚ի Թեռնին Թեռնին
յափուխժին քնակչաց երկրին, այլ ոչ կարաց վե- Հայոց
րամժամանել յգծագիտութիւն այնր իրոյ, քանզի չորս
ամ ապրեալ այնուհետև յոգն ճգամբ ՚ի վճռել
և ոչ եվս ճնար քակել զՋուբն: Այնպէս և Նա-
դէր խրխրտ Ան քարից Ան քանն ցքաղուժ ձիգ ժա-
մանակս առաջանալով տուժելի եամբ ձկտել ցամ առ
՚ի քակել զՋուբն զայն և ապա ան ևս ՚ի դէպ և
՚ի լծափուր մնաց ե րկարատև նկրտանաց իւրոց և
չարչարանաց: Իսկ ՚ի 1069 ԼԺ ուրս մեռան
դարձաւ տրքային ՚ի կուր գետոյ, և եկն ՚ի գաւա-
ռէն փարիսոյ, ուրանօր լսեալն նեղագոլժ եամբ և
ուրացեալն անիրաւուելժ եամբ՝ չարաչար խարդա-
ւանօք խարհուրդ տուեալ ընդ նախարարս իւր
Հանգոյն ուրացողն յուդայանաի, առ ՚ի ստահա-
նել զազգս Հայոց ՚ի հաւատոյ իւրեանց՝ որք ՚ի
գաւառս փարիսէին: Որք գաւառք էին մերձ Կաս-
պիական քաղաքիս անկեալ ՚ի յարևմուտս կոյս սահ-
մանայ, որ և ունէր յայնժամ գեօղս մեծ և փոքր
երեսուն և վեց, յորս յազգէս Հայոց քնակէին՝
որք վարեալք էին ՚ի հայաստան նահանգէ, Հա զղ
վեհօղն զայնսիկ՝ յորս ազգ պարսից քնակէին:
Իսկ այժմ այնպէս աւերեցեալ՝ վինչ զի հոգիք
գոյ գեօղս երեքտասան, յորս ազգ Հայոց քնակէին
յոյժ սակաւ տամբ, և զմնացեալ զեղօրսն՝ ՚ի
պարսից և ՚ի վրաց ազգաց քնակէին, որք ուրացան
զՔրիստէրն աւենայնի՝ և յոյժ սրտացաւելժ եամբ
պաշտեն զկրօնս պարսից: Եմ զգաւառս այս ՚ի Հա-
վար երկերիւր հոգւականիս մերոյ աւերեցեալ ՚ի
Քէրիմ Ալքայէն Պարսից, վասն իրիք ապստամ-
բութեան եղելոյ ՚ինոսա, և յետոյ այլ ևս վե-
ստին նորագործ շինեցաք: Այս և՝ մի անդամ ևս
՚ի 1236 ԼԺ ուրս ՚ի յամրձակ Մահմատ խանէն՝
որդւոյ Հասանխան վրկանացւոյն, պերեալ և աս-
պա

պատակեալ առնէր զամենայն ոյժ յարդ իւր ի վերայ օրհնեալ
ընտրելոյն շինել և պատուաստանել : Կոչեաց արքայն
Աբգար՝ զբանակիչն գամբռելիկ , և խնդրէր ի
յոյժ զհամառաս իմանալոյ , ասէ Աբգարն ցնորա
ուրուագէրն գոլ զԿիւր , և զհամառաս ձեր՝ և ես
խոստանամ տալ ձեզ զշնորհս՝ և պատրաստս քա
զամն , և զմեծամեծս : Իսկ ես թոյլ լիքն այնոքիկ
ոչ հաճանեցան՝ և ոչ հաճատացին իսկ առաջի և ի
նոսա նորա , այլ միահամուռ ամենեքեան
քան իբր ի միոջէ ի բանից պոչի սիւն զգոյ հայոց
և խոստովանեցան գԿիւր Աստուած ճշմարիտ : Ասէր յոյժ
ցաւագնեալ վայրացուած ի վերոյ նորա Աբգարն՝ և
Հրամայեաց խստագոյն և անդադար բերդ ամենքեան
երկնչեցուցանել զնոսա , իսկ նոքա յոժար կամաւ
յանձն առին նեղութիւնս՝ և չարչարանաց՝ մա
փոխանակ անուանն Տեառն միոյ և միակնոյն Յի Քի
Աստուծոյ օրհնեալ յաւիտեանս , որով և բազում
կատարումն լինէր նոցա նահատակելոցն՝ զոմն ի Քր հա
ճատացն , և ի Քրե Աստ միոյ քննելոցն զպատկե
յաղթականսն : Իբրև յոյժ ամաւ Աբգարն՝ ել
ոչ մտանէր կամեալ թերեւս ի մտաւ՝ կրօնս ի ծնո
նա զչարչարանս կրեալ համարեալ ընդ
հաճատացեալսն՝ զոր ինքն ի մէջ
բանեն կաց իւրոց՝ քանզի լեռնամբ և յակամայ էր
պատերազմ քահանայիցն , և պատճառ աշխարհական
խակ այնոցիկ հետեւեալ զոյժ զնոսա ի նախատանս իւրոց
և պատուհասել զորձս իւրեանց , որոց
անուանեալ Մարի Աբդայ , և ինքն եղեալ ի գաղա
ռէն փարիսեցոց չոբեալ ընկճանոյ դէպ ուղիղ ի ապա
հան : Ապ անուրէն ասորիքն այն Մարի Աբդայ
մեծաւ քանիւք շրջի պատերազմաւն զայն , և զհա
մայն բնակիչս գեղջկին այնոյ՝ բանալեալ ամբ և
ատատիճ ի լատատաց զամենեսեան : Իսկ ամենա
խնամ և ծայրագոյն քաղքին Աբ՝ որ յամ ժամու՝ և

ժամանակի պահէ՝ և խնամադրեալ սիրով դարմանէ [illegible]
զանոսիկ, ոչ [illegible] [illegible] [illegible]
դեան առ նա, ոչ կարեցած զկորուստ արեամբ ի[illegible]
ծառայից իւրոց, այլ Հայեցեալ յերկնային սրտից
նոցա՝ ազդրմեցուած ի վերայ նոցա, և [illegible]
ի սիրտ նենգամած Ընդդիմին, որ ոգորմեալ ի վէ[illegible]
նոցա զթացուած ինեաս, և հրամայեաց ոչ տալ
կոծ և համարձակ պատերազմն դարձեալ կրկնել
իւրեանց, և ոչ զոք ի յոգւոյն արտասուս հնազանդեն
և նեղեսցեն զնոսա։ Որք կան ահաւասիկ միջ
ցայսօր ժամանակի, և զպատերազմն անխուսափ կամօք ըզ
հայրենական կրօնս իւրեանց՝ որ ի Քս Ցէր
մեր, ոչ օրհնեալ յաճախեան ինն, Իսկ ոչխար պատ
հառաջ էարկ առնողացն ընդ զղջանն ի սիրտ անձ
ղարմ և անագորոյն ազգային, քանզի ոչխար և օձն ի
յոգւոյն տագնապ՝ որք զնակատաբէկն յանապատն
քաղաքին, հաճատացին ի Քս՝ և մկրտեան յա
նուն Հօր՝ և Որդւոյ՝ և Հոգւոյն Սրբոյ՝ ի լուտ
նոցունց քահանայից՝ Քսիաւոմ զկացառ Ընդդիմին
պհաճատան նոցա ի Քս, հրամայեաց կոչել ըզ
նոսա և բերել առաջի իւրում։ Եւ բերեալ առա
ջի սրբոյն՝ ասէ ցնոսա Ընդդիմին՝ ուրացէք զՔս,
և պաշտեցէք զվիշապն զայն՝ որ ի հայրենական կրօնս
ձեր։ Իսկ որոց կայծակեալ սիրտ լինէր ընդ
քային՝ վառեալք և արծարծեալք ի սէր Փրկչին
մերոյ, հաստատուն հաւատով խոստովանեցան
զՔս Աստ ճշմարիտ զոլ, որոյ ասպատաւ յոյժ քաջա
կոչեալ Ընդդիմն՝ ի վեր բոլոր լնուն ընդդիմակ՝ սրբոց
նշխարեալ արհամարհեսին զշահսն, և զհրամանս
իմ ապաւորին ընկճեալ՝ նահանջեալ՝ և ի ներքս
համարեսին, հրամայեաց ապատանել զնոսա չարա
չար և դաւանագին մահուամբ։ Իսկ և սպանին զնո
սա՝ վասն՝ ի նոցանէ գլխատուել լոի, զոմն քարկոծե
լով, և երիքն ի յոտից կախեալ վայթարկեցին

քա

Այդքան գոռ ականն հոմարեցաւ վասն նոր թիւոյ ազգ ա-
րարիս ընթ և բարդացն և ըստ խոտմանն մե-
լոմ գիւղացիսն միշտ ցաշարտ
տգիտ լոկ մի՛ ի՛ հետևիլ
Ազգ տարտղն ։

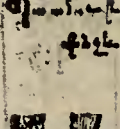

Ա եր օրդի վենուարի միոյ՝ որոյ անուանն էր Ֆեսթի իջանկի
ծնեալ՝ ի Կլյար քաղաքի, յամի Ջեաան 1717 ։ Ընդ
հեծ՝ յորժամ ծնաւ մանուկն այն՝ հայրն տարին կոչեաց,
զ յուրմն որք էին աստեղագուշիք, եհարց զբան՝ հեծ պ ինչ
իցէ բանիս մանկանս այսմիկ, պատասխանեաւ Ֆաթմն քաւրմին և
ասեն երեք կեցցէ մանուկս այս միշտ զքաւասանն օր՝ մեռցի
հայր սորա, և ինքն լինիցի այր հզօր, երևելի, և քաջայաղթ,
և երեք ապանեն զմանուկս զայս՝ հայրն կենցէ, յամս բազումս ։

Եւ յորժամ լուաւ հայրն՝ ասաց հեծ թէ բարեբաղդ ինձ մե-
ռանիլ, և հեծողն զորդին իմ կենդանի, զի լինիցի այր քա-
ջաբանիս ։ Ապա յորժամ լուաւ մայր մանկանն սկսաւ խորհիլ և
ասել, լաւ է վե մեռցի զորդի իմ՝ և կեցցէ այլն իմ, իսկոյն կո-
չեաց նաժիշտն մի՝ և ասէ ցնա առ զորդին իմ զիսոտաբար՝ և
տար յայդին մեր և ընկեր ի խոր ջրհորդն, և երեք որ իմասցէ
զործդ զայդ չտրաչտար մահուամբ մեռցիս ի ձեռաց իմոց ։ Եւ
նաժիշտն առեալ զմանուկն՝ և ել ընդ ինեղբոյ բազկի իբրոյ ծաղ-
կաց կտաւով և եկ արտաքս, այսուհետև նման մարդ իբրայիմ
կանն, (այսինքն Իբրահիմ սնօգան) եհարց զնա հեծ՝ ի
ներքոյ բազկի քոյ, պատասխանեաւ նման նաժիշտն հեծ ոչ ինչ.
և իբրայիմ սնօգան հանեաւ զսուրն և ասէ երեք ոչ ասացես ինձ
զինչ իցէ՝ ինեղբոյ բազկի քոյ ծածկեալ, սնուս առ՝ ի ձեռն
իմոյ՝ հատից զգլուխ քոյ, և նաժիշտն երկեաւ յոյժ, և ասաց
առ քոյր քոյ հրամայեաց ինձ հեծ տար վմանուկս նորածին և
ընկեր ի մէջ ջրհորի միոյ, եհարց Իբրահիմ սնօգան հեծ՝ զինչ
պատճառ զորա, պատասխանեաւ նաժիշտն հեծ թագուհին ասա-
ցին այսպէս ։ Յայնժամ ասաց Իբրահիմ սնօգան՝ դնաժիշտն,
առ զմանուկդ զայդ և եկ զկնի իմ, և առաւել զնաժիշտն մանու-
կամբ հանդերձ ի լուտան իւր, և առեալ զմանուկն ի ձեռանէ
նաժիշտին և ասաց հեծ՝ երթ ի տուն և ասա զբանդն իմ հեծ
մե

մանուկն արկէ ի ջրհորն և մեռանի, և պատուիրեսցէ նմա՝ եւ լիցէ ոք գիտասցէ լիցէ մանուկն զերեւս կոյ, իսկայն ի սուր մուշեկիցն զբեզ, և նաժիշտն երկեաւ իբրահիմէ և ասէ ցտիկինն իւր լիցէ կատարեցի զոր հրամայեցեր զիս, և յորժամ լուաւ տիկինն լիցէ մեռաւ զորդին իւր՝ յոյժ ուրախ եղև առ այս պէս կենցէ այր իւր։

Եւ յետ կատարելոյ յայսմ ամի, պկի ի քաղաքն ուրչն՝ մեռաւ այրն իւր ֆամի ջանիկ, և կինն նորա որ էր մայր մանկանն, սկսաւ լալ և կոծել, վայտալ անձին իւրոյ, և աւեր վայ և ողոկ լինձ պէ լսել զխօսս քրմացն և այն ստախօսին, ոչ լիցէ միայն կորուսի զորդիս, այլև զայրս պէ լինօլիս ի միասին և այսպիսի կոծիւ առնէր մի ծամեծս, մինչև ամիսս երիս։

Եւ Իբրահիմ սնաբն՝ զոր ընկալաւ զմանուկն ի տունն իւր իսկայն կոչեաց զտոտոս մի և ետ զմանուկն ցնա՝ պի մուռացէ ստեմաբն իւրով ի տան իւրոյ, և այսպէս մանուկն մնայր անդ, մինչև ամիս երիս։

Եւ յամենայն միում Իբրահիմ սնաբն կամեցաւ տեսանել զքոյրն իւր՝ երթալ ի տունէ պնայր ի տունն ֆամի ջանիկն, Եւ յորժամ եմուտ ի ներքս՝ իսկայն զբեզն իւր ազատ կնոջ մեծամծան և սկսաւ լալ վաւիճն մեծ, Եւ ասէր եզբայր՝ զինչ զկաչ երբեք եկիր տեսիլ և ոչ մխիթարեցեր զիս։ Կոծէր և կատղեաց իւր լայր անմխիթար և ասէր, վայ պի կորուսի զայրս և զորդիս ի միասին։ Յայնժամ տեսեալ եղբօրն՝ եւ լիցէ կոծս մեծամեծս առնէ և լայ անմխիթար, սկսաւ խօսիլ ընդ քոյր իւր և ասէ քոյր իմ սիրելի դադարեա ի լալոյդ լիցէ կենդանի կորուսեալ զայրն քոյ, բայց ոչ ես կորուսեալ զորդին քոյ, պէ կենդանի է և ես ընկալայ զնա և ետու ի ձեռս ստնտուի միոյ պի սնուցանիցէ զմանուկն ի տան իմոյ, և քոյր նորա որ էր մայր մանկանն ամենևին ոչ հաճատայր զխօսս եղբօր իւրոյ, և տեսեալ Իբրահիմ սնաբին զի քոյրն ոչ հաճատայր զբանս իւր՝ իսկայն հրամայեաց կոչել զնաժիշտն գայն զոր տուեալ մանուկն արկանել ի ջրհորն, և ասէր ցնա պատմեա ցտիկինն քոյ՝ լիցէ որպէս պատահեցաւ մանկանն։ Եւ նաժիշտն սկսաւ պատմել զոր ինչ պատահեալ էր նմա, յորժամ լուաւ տիկինն ի բերանոյ ազախնոյն իւրոյ լիցէ ճշմարիտ պէ կենայ մանուկն իւր յայնժամ փղձր մի դադարեաց ի

լալոյ, և անկաճ առ ասս ողբօր իւրոյ սկսաճ աղաչել և ինդ-
րել ՚ի նմանէ և ասէր ԹԷ իրաւէ ասացեալդ եմ հրամայեալ
քեզ րել զմանուկն ասա ակ տեսից աչօք իմովք և հաճասայից ա-
սացեալոց քոց ։

Եւ տեսեալ Իբրահիմ սհաբին ԹԷ քարն իւր յոյժ
ատիպէ և կամի տեսանել զորդին իւր ։ քանզի ոչ հաճասայր ԹԷ
կենդան իւրէ կարծէր ԹԷ կամին խաբել զնա ակ դաժանեայ
՚ի լալոյն ։

Ցայնժամ Իբրահիմ սհաբն հրամայեաց ծառայից իւրոց
ակ երթիցեն ՚ի տուն իւր և քերցեն զմանուկն հանդերձ դայե-
կաճն, վաղվաղակի ծառայքն նորա կատարեցին զհրամանն Տե-
առն իւրեանց, և նոյն ժամայն քերին զմանուկն հանդերձ դայե-
կաճն և եղան ցմայրն իւր յոյժամ տեսեալ մայրն մանկանն սկսաճ
երդմնեցուցանել ցնոսայ ԹԷ է ճշմարիտ պատի իւր, և յոյժամ
ասացեաց ԹԷ է ճշմարիտ, պղտ ասեն՝ առեալ զմանուկն ՚ի գիրկս
իւր սկսաճ համբուրել և առնէր ոբանթուճ ԹԻՆ մեծ, և շնորհ-
ընկալ լինէր յեղբօրէ իւրմէ և ծպտ տայր պարգև ցաղախինն
իւր զի կերցոյց զմանուկն և ոչ էարկ ՚ի ջրհորն որպէս հրամայեր
նմա, և մնաց մանուկն առ մայրն իւր ։

Եւ անտի Իբրայիմ սհաբն հրամայեաց ըսպասաւորաց
իւրոց կարգել ՚ի վերայ մանկանն, երկու ծառայս և երկու ա-
ղախինս զի պատուշուճ եամբ սնուցանիցեն զմանուկն քանզի Իբ-
րահիմ սհաբն էր այր երևելի և իշխէր հարիւր զօրաց հեծելոյ
վասն որոյ ՚ի յերկիւղէ սորա քաղաճ զպատշուճ եամբ պահէին
և սնուցանէին զմանուկն ։ Եւ քանզի յոյժ սիրէր զնա և սաճուրն
երկու անգամ երթայր ՚ի տեսուլ իւր մանկանն ; և այսպէս աճէր
և զբաղանայր մանուկն մինչ եղև եօթն ամեայ ։

Եւ յետ եօթն ամեայ լինելոյն նորա, հանապազ կայ-
նէր ՚ի տանէ սուտ ՚ի տուն իւր զխաղս տղայականս, որպէս և են տղ-
վարուճ իւրաքանչիւր այսպիսի պատաբոյս մանկանց ՚ի բայց ոչ երբէք ըն-
կերակցէր ընդ այլ մանկանց, այլ հանապազ զՀԷՔ ՚ի մարդակուճ
նելոյ ՚ի ձեռին իւրում կուռ մի, հանուսէր զատն ծառայ և
տայր զՀԷՔնուճ ԹԻՆ քազկի իւրոյ, մինչև ցերկոտանան ատ, և
հանապազ մտախոհ լինէր ԹԷ պինչ առնիցէ որ ընթացի վինուճ
երև

եր կնէր լի , յաճուր մեռեալ գնացեալ ի տուն իբրահիմ սհաքին
խնդրեաց ի նմանէ , և ասէ տուր ինձ զերիվար մի գնեցիկ , և
իսկոյն հրամայեաց տալ նմա երիվարն այն զոր ինքն կամէր , և նոյն
ժամայն ետուն նմա՝ զոր ինքն որոնեաց ի միջի հարիւր երիվա-
րաց , և ետարց իբրահիմ սհաքն՝ թէ զինչ կամիս առնել զայդ
պատասխանեաց թէ կամիմ ուսանիլ զկրթութիւն իւնս զինուորա-
կանս , և յոյժ հաճոյ թուեցաւ զպատասխանին նորա , և էառ ե-
րիվարն եւ արտաքս , և այսու հանդերձ գնայր ի միջ զինուո-
րացն և մնդրէր զինքն ի կիրս զինուորականս մինչև ցամ մի ։

Եւ իբրև կատարեաց զգործս ամին անցելոյ՝ ի չորեք-
հազարն ամի տիրոն իւրոյ , խնդրեաց կրկին իբրահիմ սհաքէն
թէ տուր ինձ հրաման իշխել ի վերայ զօրուց , նա պատասխա-
նեց նմա թէ՝ ոչ ես կարօղ առնել զգործդ զայդ , քանզի
դեռևս տիօք մանուկ ես , և նոյն անկանէր առ ոտս նորա և աղա-
չէր եւ թէ տուր ինձ հրամանն իշխել ի վերայ զօրուց աՀուրն սա
կաՀս , փորձեա զիս՝ եւ թէ իսկ կարօղ զգործն զայն , և իբրև
տես թէ՝ յոյժ յարիաքար խնդրէր զնմանէ , իսկոյն հրամայեաց
իշխել եւ բկոտասան զարանց հեծեալից ։ Եւ շնորհակալ եղև զը-
նմանէ էառ զերկոտասան զարդն ընդ իւր և եղև արտաքս , և սկսաՀ
ամենայն աՀուր մտրդել զօրացն իւրոյ ըստ հաճոյից կամաց իւրոց
և անտի հանդարտել երթ այր ի մի բանակ գիւղօրեայսն (որ էր
ընդ իշխանութեամբ Մարթէ այիչ) կոչեցեալ զգիւղական
աՀաւր առնէր , քաշխէր զինուորացն իւրոց՝ մինչև զինուորքն
իւր գնեցին ըստ իւրաքանչիւր անձանց երիվար մի և եղեն երջ
կոտասան հեծելազք ։

Եւ իբրև լուաւ իբրահիմ սհաքին՝ թէ յոյժ քաջ
և զօրաւոր իւր տուէ քաջութիւն , դրեաց թուղթ առ
թագաւորն իւրեանց ի Մանսուր (այսինքն Յաջողն) թէ
ունիմ քեզ որդի մի չորեքտասան ամեայ , ոչ քաջ և յոյժ
մտախոհ ի կիրս զինուորականս վասն որոյ խնդրեմ ի վեհութիւնդ
քումմէ զի շնորհեսցես սմանչ իշխել ի վերայ արանց , և
տայ սմա ոտճիկս առ իշխեսցէ ծառայից իւրոց , յայնժամ հրա-
մայեաց՝ տալ նմա վեց հարիւր ընտիկս ընտրեալ ոտրուց միոյ ,
և իշխել ի վերայ երկերիւր հարիւր արանց հեծելոց , և

այնուհետև

այնու հետև կոչէ զանուն նորա Փաւղի ի Հէիդաւր որպէս իշ-
խանութիւն նմա այս ունէր հայր սորա Փաւղի ի վանդն ։

Եւ յորժամ եհաս հրամանս այս՝ կոչեաց զնա Փաւղի ի
Հէիդաւր, որպէս հրամայեաւնէր ի Ղազարէն՝ և ետ ցնա զերան
և առաքիկն ի գանձատունէ արքունւոյ ։ Եւ յորժամ ընկալաւ վշ-
խանութիւն իշխել էր՝ ի վերայ երկու հարիւր տանց՝ վիրա-
ցեալ հպարտացաւ խորհէր ի միտս իւր լինել՝ ի տիւր մանկութիւն
իմոյ ընկալայ զիշխանութիւն իշխել էր ի վերայ տրանց յայտնիկ
վճիռ տարարից վնասից այլ և առաւել գնորհս առաջի աեառն
իմոյ Ըռաճայնի, և անտի սկսաւ ապստամբել գշջակից գ/ւզ-
բոյան, որք էին ընդ սերտութեամբն Մարաւեի այից, մինչև ի տիս
քսան ամեայ իւրոյ ։ Բայց սա էր յոյժ արի գամփռ և մատիտն ի
գործս իւր ։

Յետ այսորիկ եղև պատերազմ ի մէջ փոնիկի իշխողոյ,
և տէրութեանն Տշնափլէոյ, զոր ի փոնիկի իշխող առաքեցին դես-
պան՝ առ Ըռաճայն Մանուսրէոյ, առ ի խնդրել զգնութիւն ի-
նմանէ, Ըռաճայն իսկոյն հաճեցաւ տալ զգնութիւն նոցա,
և հրամայեաց Փաւղի ի Հէիդարին իշխել ի վերայ հինգ հարիւր
հետևակաց, և կարգեաց զնոսա պատերազմել ընդ (որոյ անունն նորա ոչ
գիտեմ) երկու հազար հինգ հարիւր հեծելազօրք որք էին առ-
նեալք ի թրքաց և ի քաղդէացւոց, հեծեալ և հետևակք, և էին տա-
քա ի քաղաքէ իւրմէ անց ելին ի փոնիկի իշխողի առ ի օգնել նոցա
և անտի սկսան պատերազմել ընդ Տշնափլէոյ ամիսս վեց և ոչ
կարացին առնել ինչ, և զօրքն Մանուսրէոյ հանապազ հայէին
առաքիկն իւրեանց և ոչ գտանէին ինային անհատ, և անտի սկսան
ազմկել ընդ իշխանին փոնիկի իշխող որ էր անունն նորա Զան-
տա ահաբ, և ի ողեալ զնոսա ի պատերազմին անդ և ինքեանք
խռովեալ գնացին ի յերկիրս իւրեանց Մանուսր, և Փաւղի
ի Հէիդարս ոչ հնազանդեաց Պարտապտին իւրոյ ոչ կամեցաւ եր-
թալ վերստ նորա այլ ելոյց ի մէջ փոնիկի իշխողոյ հանդերձ
տակաւ տրամբքն իւրով, և անտի միաւանգամ ելին ի պատե-
րազմն Տշնափլէոյ սկսան պաշարել զքաղաքն մեծաւ պաշարմամբ
մինչև ամիսս ուրթն, տեսին վի ոչ կարացին առնել քաղաքին
ինչս, և խորհեր լինէ որպիսի հնարիւք ածցէ զնոսա ի հնազ-

զան

ընտիր

այլ և ետ հրաման Ֆալէի ի Հէրիդարին հանդերձ երկու հազար
եւին ընդ յառաջ նորա և պահեն զճանապարհս զի զօրշուէ ամբ
ճայն Արնկիսալէ անէոյ հրամայեաց ղօրայ իւրոյ ե երկու հա զար ձի
ղեալ վաեր իւր գնաց զէպ ի Արնկիսալէ ան առ ի ծառայել
Ըռաճային այնուհետև, և Ըռաճայն ընկալաւ զնա սիրով և ետ նմա
պատիւս մեծամեծս, և հրամայեաց իշել ի վերայ ե երկու հազար
հեծելազօրայ, և կոչէին զնա ե երկրորդ հպարապետ քաղաքին,
և ինքն ներգաշնակեալ ե ամբն և հնարագիտալ ե ամբն իւրով
գրաճեաց զգալոր նախարարան քաղաքին, և ինքն հանս պատ
պարապէր մտրճել զլոյս իւր ի կիր զնաճ օրականս մեծաւ զգու
շութեամբ և ամենեքեան գովէին զնա առաջի տեառն իւրոյ և
ասէին ի ոչ գոյ ի միջի մերոյ այսպիսի այր քաջասիրտ որ
պիտի այս այս Ֆալէի ի Հէրիդարն։

Յայսմ վայրի Ըռաճայն Արնկիսալէ անէոյ առաքեաց ոմն ի
Նախարարացն իւրոց առ Ըռաճայն Մանսուրոյ, և ընդ նմա ի
նմանէ զդուստրն նորա ի կնութիւն իւր յորժ ուրախ եղև տալ
նմա զդուստրն և պատրաստեաց ամենայն պիտոյս հարսանեաց ա
ռնել զդուստրն և առ ընտանիսն իւր հանդերձ հիւղ հարիւր
զօրականս ընդ իւրեւ անտի և եկն ի Արնկիսալէ ան, և Ըռա
ճայն Արնկիսալէ անէոյ հրամայեաց ղօրայ իւրոյ ե երկու հա զար ձի
եւին ընդ յառաջ նորա և պահեն զճանապարհս զի զօրշուէ ամբ
այլ և ետ հրաման Ֆալէի ի Հէրիդարին հանդերձ երկու հազար

ընտիր արամբք կալցէ զդրանս բերդին զոր մատնեցեր նա, և պատուիրեաց նմա լծել յորժամ մտցէ ի նեղութիւն իսկոյն առնել ի սուր մաշեսցեն, ընդ այսու տեսակաւ կատարեցին հրամանն որ և սպանին Ըռաճայն և զնատանիան իւր հանդերձ արամբքն այլ և կէսալէին զՀետ նորոյ, և նոյն ժամուն եկ պօօլն իւրովք գնացք ի Մանսուր տիրեաց զքաղաքն և ամ տուգամ ածս պատնեաց Ըռաճայն, և ժողովուրդքն քաղքին ոչ ինչ դիտէին անկե լսել ճէ զինչ եղեւնդ, և Ըռաճայն այս իշխեր եւրկու տէրութեանց (զՄանսուրոյ և Արնկիսլճանեանց) և այնու եւրկայնեաց նախարարքն եւրկիրպագուէ իւն առնել Ըռաճայն, որպէս էր սովորութիւն իւրեանց, գնաց ֆ ամի ի հէրդարն զՀետ նոցա յորժամ եմուտն նեղքա խանարհեաց զգլուխ իւր կանգներ ի վեր քան զամենայն դիմանն տեառն իւրոյ, և Ըռաճայն բանիւն հրամայեաց իշխէ ի վերոյ գալոյ զոմանն իւրոյ և շնորհեաց նմա պատիւս ածս ամենայն և սա խնդրեաց զգլուխ եւրկրպագութիւն շնորհանել եղիզ նէ իւրմէ և ել արտաքս, սկսաւ կարգել զպատգլուխ ի վերոյ գոյ քանն զարս ինքն կամէր և սիրտ ամենեցուն քարշէր սա ինքն և այնու ոչ ոք կամէր ընդդէմ կալ հրամանի նորոյ, և ինքն յոյժ մտախոհ լինէր զործոյս իւր ոչ երբէք հարցանէր խորհուրդ ամենէ, քանզի էր յոյժ արագամիտ և հնարագէտ այսպիսի սշխատ մանքս առնէր զամ, և հանապազ կրէր էր վինչն ի կիլս վինսոբանոս և մարդէր գգրաս իւր մեծ ղգաստ չափ ամբ։

Ի այնու ժամանակի խռովուէ իւն մեծ եղև ի մէջ Ազանտա սնաքին որ էր ընդ ֆանտիոյ, և ի մէջ Մահմատ ալի խանին որ էր ընդ անկլեցոյ, զխոժ զով առնէին եւրկուց կողմանց քաջ Մահմատալիխանն ոչ առնէր կատարել իւն որպէս Ազանտա սնաքն, քանզի սա առնէր զանձս բազս մեծ պատնէր ի տղգէն ֆրանկաստոյ, թէպէտ Մահմատալ խանն առնէր իւրն օգնական ապէն ընդ լեցոյ, բայց ոչ այնչափ կարելի էր իւն զի տայէ զօգնական և ծախս պատրաստել ի պատեր տալին, կայր ի մէջ տարակուսի ոչ գիտէր վճռել և վն ոչ առնիկեր ընդ նմա սա յառաջագոյն առնէր քարեկամուէ իւն ընդ ընտանեցն Արնկիսլճանաց, առաքեաց սա նա վճռելի սէրոյ հանդերձ ընծայիւք և խնդրէր ի նմանէ զգնալ իւն ընդ այսա դաշնաւ

[illegible] տայէ տուան հազար զօրս ծախիւքն իւրով մինչև
ի կատարած պատերազմին, եթէ յաղթօղ գտանիցի ինքն ի
վերայ Զանատա սնաքին, և կալցէ նմա և ինքն լինիցի տէր ի
վերայ կանամայ ակի, այնուհետև յետ պարտէ յաստուցանել զնոմ ծախս
Ընտանային ընդ այսու պայմանաւ, ի կատարիլն պատերազմին ա-
րէ ընծայել քաղաքն Տշնափլի կամ տայէ նմա եւ լինք քրօր ըն-
ուփիս, երկուքումնդ միմն պարտէ կատարել, և Ընտանայն յորժամ
ընկէ երկաթ [illegible] ոչինան ամ զօր
գրեալ կայր ի [illegible], պատասխանեաց նմա սիրով [illegible] խոս-
տացեալդ եամ յոյժ քաջալէր բայց խնդրեմ զի մի ըստ միոջէ գրե-
ցես, իվեր[illegible] միոյ որպէս դիր պատուց կնքեա
կնքաւ քով և նախատրիք յոյ և կնքեսցեն ուրաքեա [illegible]
զայդ առ յիս և ես պատրաստեմ զօրս իմ խոովք ծախիւքն առա-
քել առ քո, և ի նոյն ժամայն գրեաց զ[illegible] պատուց կն-
քեաց կնքաւն իւրով և հրամայեաց նախատրոց իւրոց զի նոքա
եւս կնքեսցեն, և յետ կատարելոյ խոկոյն ետ ի ձեռս դեսպանին
առ ի տանել յանձնել Ընտանային, և յորժամ Ընտանայն ընկա-
լաւ զ[illegible] պատուց ետ զպիրն Աղբունեայ և պատուիրեաց
նմա պահել ի գանձատանի զգուշութեամբ քանզի է գիր պար-
տուց, և այնուհետև հրամայեաց Սպարապետին Քիւրոյ ֆամէի
հէրիզարին պատրաստել տասն հազար զօրս ընտիրս, և նա իսկոյն
պատրաստեաց և ինքն եղև կառավարիչ ի վերայ նոցա, և ել անտի
զշաբաթն հանդերձ որք էին վից հազար հետ ածել և չորս հազար ո-
տանաւոր եկին ի յօգնութիւն Մահմատ ալխանային որ միաւորեաց
ընդ զօրս իւր եղեն ամենեքեան իբրև վեց հազարք, և
իշխանն Աղբիւրոյ ետ նմա հինգ հարիւր այրս ե[illegible]
[illegible]ն[illegible], [illegible]
ակսան շինել պատնէշս առ ի պահպանութիւն բերանոյ մինչև
ամիսս չորս երեքեւնն ձակատէին և երեքին հանդիստ առնէին, և
յետ կատարելոյ չորից ամսոյ ել Զանատա սնաքն ի բերդէն գի
անկի ի վերայ զբանդն Մահմատ ալխանին և սոքա դիմաւորին
զկարծիս նոցա խնդան զօրսն զօրս իւր ի մի վայր յանդի
ման նորա սկսան պատել բազմ սաստիկ տուլ ընդ միմեանս մինչև
անկան երկուքումնդ կողմանց զրուք քաջութիւք սակաւ [illegible]
էին

էին իբրև հինգ հազարք, և վասն որոյ ոչ կարող էր Յովհաննէս տալ ստացեալն ; և մնացեալ գոլքն վիճակաւորեցան և ամենայն ոք ետուն պահ ինչս նոցա, այնու հրամայեցաւ նոցա ի ներքս ի պետական գլխատեցաւ առաքչի իբր ի տեսս ամենից ցոն քանզի ոչ էր նախանձ մեծ ընդ նմա, առեն լծ է սպանանել յովհաննու այս ելոն պատճառ սպանման Հնոդէդի խանին որ էր հայր Մահմատի խանին, վասն որոյ պէս տեսցես գնաս վրէժն առնուն հօրն իւրոյ, և կտրեալ կատարել զայս եամ եմուտ ի քաղաքն տիրեացոյ պահ, և քնարիչք քաղաքին բառեցեալ հնազանդեցան ինքեանք, և ամենայն ոք ծածկեցաւ զկնի Ըստաքային մեծաւ շնորհակալութեամբ և ասէր ի ներքս ցեք ի խաղաղութեան ներկին ձեր :

Եւ նոքայ չհեռացան ի ներքս այլն դէպ ի սրնկիսա լեան ի անցս ճանապարհացն իբրեանց էին ամրոցք Մարտ լծ այլոց ետ պատերամբ ընդ նոսա յանուն տեառն իւրոյ և կալաւ զամրոցն այն որ կոչէին Կշնագրի և անտի գնաց Ըստաքօլծ այ որ էր ամրոց մի մեծ յոյժ ամուր ի վերայ բարձր ի ծանց որ տոհան և ուլծն մղնանչափ հեռի էր ի Կշնագրից, զոյս և սոքա գնացին անտի ի յերկիրն իբրեանց, յոյժամ եմուտ նա ի պատանեան տեառն իւրոյ խնկոյն հրամանեաց տալ նմա պարգևս մեծամեծս ընտ արժանեաց իւրոյ փոխանակ ետրաշխեաց իւրոց զոր գործեաց ի ճանապարհի :

Եւ յետ կատարելոյ զայս եամ առաքեաց դեսպանն մի առ Մահմատալխանն ասել նմա լծէ՝ ահա եղէ ի տէր և իշխան ի վերայ քաղաքացդ այդ միկ ըստ մեծաւ ընչից յանկանացիր ի սր տի քոմ և գլխատեր զմահտեսեր լծ շնամին քոյ այժմ պատրաստ կատարել զկամս քո զոր եդեր ի ձեռն իմ առաքեալ նրին ի բիս քրօք ընտ փիս կամ յանձնեա ինձ քաղաքն Տշնափրի որպէս է պիր պարտուց քոց ի ձեռն իմ, և Մահմատալի խանն ոչ կամեցաւ տալ նմա որպէս խոստացեալ էր պատասխանեաց լծէ՝ Ընդ հայիքն ոչ լծոզն քանզի ասեն լծէ՝ մեք կալաք քաղաքն այն ոգ ունին ի ձեռ ռին իբրեց այսպիսի խօսակ կոչեաց քաղաքն առնէին, և էանց ժամանակ մինչ մնաց տարաձայնեալ իրենս ի միջի իբրեանց :

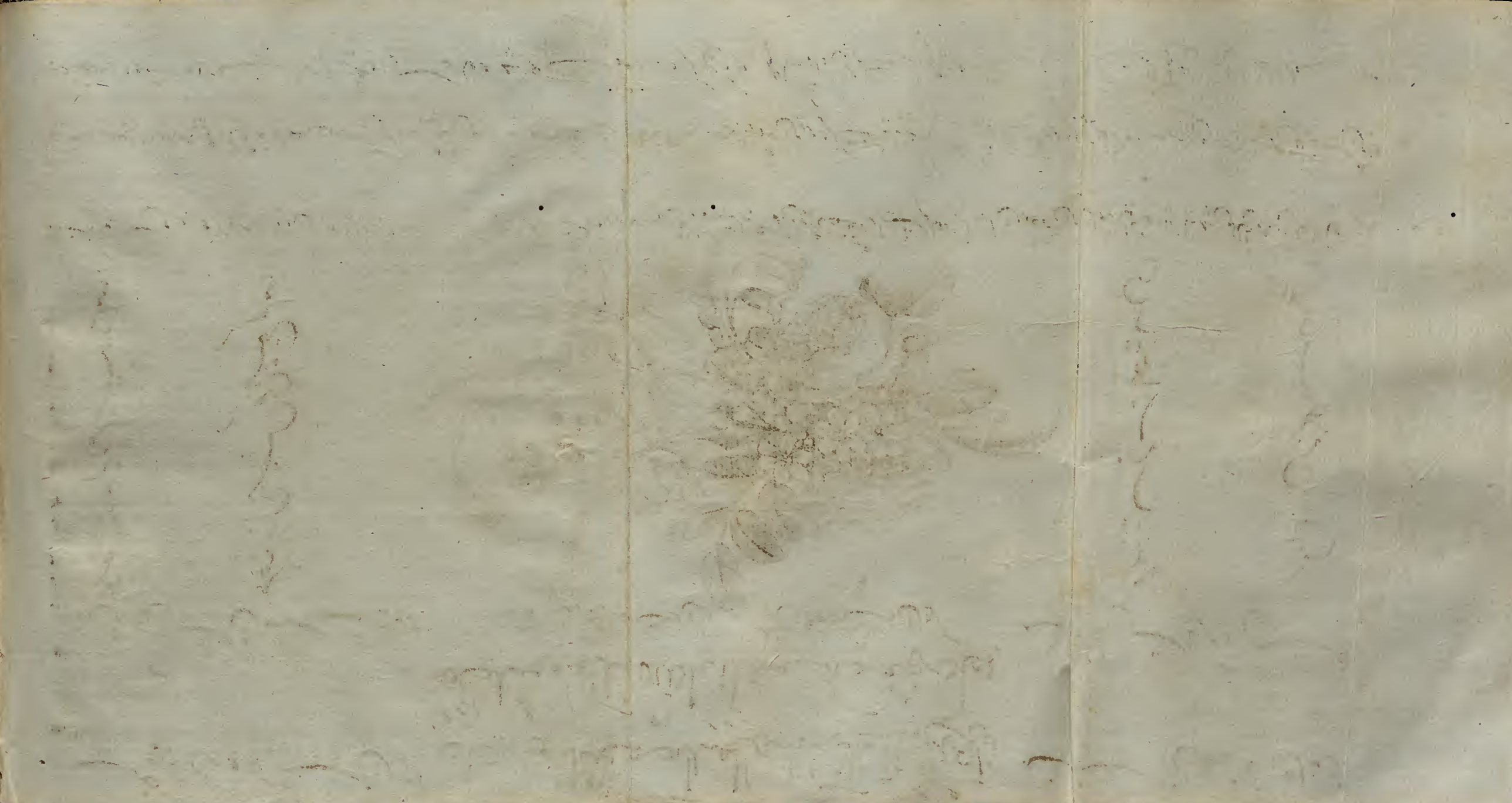

زمان تا زمان از سبلند | نواب عمدة الملك والا جاه امير الهند آصف الدوله انور الدين خان | ازين پيشه كاورم در ضمير

بفتح دكر باش فرمند | بهادر ظفر جنگ خلد الله ملكه وسلطانه | ولايت ستان باش و آفاق گير

كه دل دوست بحر و كان باشد | دل دوست خدايگان باشد

اي آفتاب و هر ذره از تو روشن | اي سايه خدا بر سر ما فگنده دامن

چندين بيش مبين كه كم نبيند هرگز | دست كرم بر كرم مبسته مبادا

از انجا كه اقتضاي خلقي خالق بي نياز است كه روزي بندگان ضعيف خود را از آب و گل آدم پديد آرد و از نطفه ناچيز مردم و ديگر حيوانات بوجود آورد و از ميان خون و سرگين شير خالص بيرون كشد

و اين همه بي چند و چون از فضل و رحمت او سبحانه و تعالى است كه بر آدمي و ديگر حيوانات ميكشايد و بر ديگران نمي كشايد و اين همه بي چند و چون از فضل و رحمت او سبحانه و تعالى است كه بر آدمي و ديگر حيوانات ميكشايد و بر ديگران نمي كشايد

سپاس و ستايش بي قياس آن خداوندي را كه بي مدد هيچ آلتي و بي مشورت هيچ مشيري و بي معاونت هيچ معيني و بي مطالعه هيچ كتابي و بي مراجعه هيچ كاتبي و بي مساعدت هيچ ناصري و بي مظاهرت هيچ ظهيري و بي مشاهدت هيچ مرشدي و بي مرافقت هيچ رفيقي و بي مناظرت هيچ مناظري و بي مباحثت هيچ مباحثي و بي مدارست هيچ مدرسي و بي مكالمت هيچ مكالمي و بي مناقشت هيچ مناقشي و بي مجادلت هيچ مجادلي و بي مخاصمت هيچ مخاصمي و بي مقاومت هيچ مقاومي و بي مقاتلت هيچ مقاتلي و بي مصادمت هيچ مصادمي و بي مقابلت هيچ مقابلي و بي مصاولت هيچ مصاولي و بي مطاولت هيچ مطاولي و بي مغالبت هيچ مغالبي و بي مجالدت هيچ مجالدي و بي مصارعت هيچ مصارعي و بي مكافحت هيچ مكافحي و بي مكاوحت هيچ مكاوحي و بي مكاوشت هيچ مكاوشي و بي مكاوست هيچ مكاوسي و بي مكاوزت هيچ مكاوزي و بي مكاوفت هيچ مكاوفي و بي مكاوكت هيچ مكاوكي و بي مكاوحت هيچ مكاوحي و بي مكاوشت هيچ مكاوشي و بي مكاوست هيچ مكاوسي و بي مكاوزت هيچ مكاوزي و بي مكاوفت هيچ مكاوفي و بي مكاوكت هيچ مكاوكي

سپاس و ستايش بي قياس آن خداوندي را كه بي مدد هيچ آلتي و بي مشورت هيچ مشيري و بي معاونت هيچ معيني و بي مطالعه هيچ كتابي و بي مراجعه هيچ كاتبي و بي مساعدت هيچ ناصري و بي مظاهرت هيچ ظهيري و بي مشاهدت هيچ مرشدي و بي مرافقت هيچ رفيقي و بي مناظرت هيچ مناظري و بي مباحثت هيچ مباحثي و بي مدارست هيچ مدرسي و بي مكالمت هيچ مكالمي و بي مناقشت هيچ مناقشي و بي مجادلت هيچ مجادلي و بي مخاصمت هيچ مخاصمي و بي مقاومت هيچ مقاومي و بي مقاتلت هيچ مقاتلي و بي مصادمت هيچ مصادمي و بي مقابلت هيچ مقابلي و بي مصاولت هيچ مصاولي و بي مطاولت هيچ مطاولي و بي مغالبت هيچ مغالبي و بي مجالدت هيچ مجالدي و بي مصارعت هيچ مصارعي و بي مكافحت هيچ مكافحي و بي مكاوحت هيچ مكاوحي و بي مكاوشت هيچ مكاوشي و بي مكاوست هيچ مكاوسي و بي مكاوزت هيچ مكاوزي و بي مكاوفت هيچ مكاوفي و بي مكاوكت هيچ مكاوكي

سپاس و ستايش بي قياس آن خداوندي را كه بي مدد هيچ آلتي و بي مشورت هيچ مشيري و بي معاونت هيچ معيني و بي مطالعه هيچ كتابي و بي مراجعه هيچ كاتبي و بي مساعدت هيچ ناصري و بي مظاهرت هيچ ظهيري و بي مشاهدت هيچ مرشدي و بي مرافقت هيچ رفيقي و بي مناظرت هيچ مناظري و بي مباحثت هيچ مباحثي و بي مدارست هيچ مدرسي و بي مكالمت هيچ مكالمي و بي مناقشت هيچ مناقشي و بي مجادلت هيچ مجادلي و بي مخاصمت هيچ مخاصمي و بي مقاومت هيچ مقاومي و بي مقاتلت هيچ مقاتلي و بي مصادمت هيچ مصادمي و بي مقابلت هيچ مقابلي و بي مصاولت هيچ مصاولي و بي مطاولت هيچ مطاولي و بي مغالبت هيچ مغالبي و بي مجالدت هيچ مجالدي و بي مصارعت هيچ مصارعي و بي مكافحت هيچ مكافحي و بي مكاوحت هيچ مكاوحي و بي مكاوشت هيچ مكاوشي و بي مكاوست هيچ مكاوسي و بي مكاوزت هيچ مكاوزي و بي مكاوفت هيچ مكاوفي و بي مكاوكت هيچ مكاوكي

Ո՛վ Հոգի՛ իմ, ո՛վ Հոգի՛ իմ, ես քեզ կը կանչեմ, ես քեզ կը կանչեմ, արի՛ ինձ հետ խոսէ՛։ Ո՛վ Հոգի՛ իմ, ո՛վ Հոգի՛ իմ, ես քեզ կը կանչեմ, ես քեզ կը կանչեմ, արի՛ ինձ հետ խոսէ՛։

Ո՛վ Հոգի՛ իմ, ո՛վ Հոգի՛ իմ, ես քեզ կը կանչեմ, ես քեզ կը կանչեմ, արի՛ ինձ հետ խոսէ՛։ Ո՛վ Հոգի՛ իմ, ո՛վ Հոգի՛ իմ, ես քեզ կը կանչեմ, ես քեզ կը կանչեմ, արի՛ ինձ հետ խոսէ՛։

Ո՛վ Հոգի՛ իմ, ո՛վ Հոգի՛ իմ, ես քեզ կը կանչեմ, ես քեզ կը կանչեմ, արի՛ ինձ հետ խոսէ՛։ Ո՛վ Հոգի՛ իմ, ո՛վ Հոգի՛ իմ, ես քեզ կը կանչեմ, ես քեզ կը կանչեմ, արի՛ ինձ հետ խոսէ՛։

Ո՛վ Հոգի՛ իմ, ո՛վ Հոգի՛ իմ, ես քեզ կը կանչեմ, ես քեզ կը կանչեմ, արի՛ ինձ հետ խոսէ՛։ Ո՛վ Հոգի՛ իմ, ո՛վ Հոգի՛ իմ, ես քեզ կը կանչեմ, ես քեզ կը կանչեմ, արի՛ ինձ հետ խոսէ՛։

Ո՛վ Հոգի՛ իմ, ո՛վ Հոգի՛ իմ, ես քեզ կը կանչեմ, ես քեզ կը կանչեմ, արի՛ ինձ հետ խոսէ՛։ Ո՛վ Հոգի՛ իմ, ո՛վ Հոգի՛ իմ, ես քեզ կը կանչեմ, ես քեզ կը կանչեմ, արի՛ ինձ հետ խոսէ՛։

Ո՛վ Հոգի՛ իմ, ո՛վ Հոգի՛ իմ, ես քեզ կը կանչեմ, ես քեզ կը կանչեմ, արի՛ ինձ հետ խոսէ՛։ Ո՛վ Հոգի՛ իմ, ո՛վ Հոգի՛ իմ, ես քեզ կը կանչեմ, ես քեզ կը կանչեմ, արի՛ ինձ հետ խոսէ՛։

Ո՛վ Հոգի՛ իմ, ո՛վ Հոգի՛ իմ, ես քեզ կը կանչեմ, ես քեզ կը կանչեմ, արի՛ ինձ հետ խոսէ՛։ Ո՛վ Հոգի՛ իմ, ո՛վ Հոգի՛ իմ, ես քեզ կը կանչեմ, ես քեզ կը կանչեմ, արի՛ ինձ հետ խոսէ՛։

մանը՝ ի յաղագ մերոյ տեսանել լով անհատուտուրեան եւ աղաստուրեան դպրոցաց մերոց՝ ի յուսոյ ջայոյ խորհուրդն զի եւս է իւրաքանչիւր օրինաց անկիւնացուց հաստատել զի ճակատուրեան մի եւս տուն հարար յանդի՝ ի յոյս մատուցանել զի տրդի ամբ տորին նորոգեսցի զդպրոցանն եւ վիճակի կոչ աուցիչ յանկլեայցոց, այլեւս կոտրեցանել նորոգ ուսուցչին՝ ի փրանսիզաց, զի հրահանգեսցեն մանկունս մեր զլեզուս այս զուգէ զի եւս ժամանակին փոխարկուրեամբ լեզուի անպատշաճուրեան պրդեանց գանեալ առաստ ուսմանցն նորոգեսցեն անկրճին քահանայուրեան, նոցա՝ վերջապէս առայս եւս զբանիցի խորհուրդ և հաւատոյ իւն ինչ՝ ի սրտի իւրաքանչիւր յոյսով կանգուն զի գրի լով՝ ի լոզի տայն՝ ի տալ եւ ետեւս ազգ ազգ սարքն զի նուաճ ծանիցեն նոցա գկատարեալ և զաարի խոհականուրեանն նոցա, և ապայ առաջանայցեն՝ ի գործ յաւիւ և զգուշուրեամբ։

Այս պարտեն գիտել լընդի ի բոլոցն զի սրդ իւնք տարա ջոգրուրեանս զինչ յոյսիկ գոհանգակ լոյծ փոքր յաւելի կամ պակաս 3300 յոն այսու յաւիկուրեամբ։

Ձեռագիր փոքր յաւել կամ պակաս յուն	3300
Հանելով՝ ի սանէ ջնախին առ պիտոյից	325
եղիցի գումարն	3625
ղոյց՝ ի դպիտարս գոհանգակ լոյծ	400
ծախն մուծանե լոյ սնուցանէն վիճակ առատո	
վճարեալ 3000 յունին հարիւրին 10 ըստ գոհանգակէ	3000
վաշխն 30000 յունին միոյ ամոյ	225

Է և ամենեքեան բազմեցանք գոնկոլ[illegible] սպա
աչքին լոյս խաղաղութիւն մեզի բայց տրտմութիւն իրարմէ, զի
անդրադարձն եղէ, որպէս ի 27 ։ երրորդ տմսոյս ժամանակեայ
առի դնելթէր նաէն ի առխտա, զոր եբեր լոյս եւ օգնական
ցնալ մտաց տյսինքն նիւթան տեսոյ, յոյստես լավ կի մարտն ընդ մէջ
առնելոցդ և ձգտանգոյ տեսէ ուժգին ։

Ցլանդոլեա խաղաղութիւն էին արտաքոյ ընդ ձգան
սիրոց, և բոլոր միաբանեալեն նոտա, գիտնս Օ ասէն մտպատրաստ
փոխատ լինալ ձկնոտի նուաստութիւն հասանել ի կընկերէն,
զբան սնիս, նորա առաջագոյն յուզարկել լեալ, յետ փա
խելոյն դորա զժոզոխութիւն յանձնեալեն զանազան տեղիս ի
ձեռս ֆռանսիսկոյ, միաբանելոյ ընդ նոտա, և յանձն ա
ռեալեն զահանոյ ի կուսէնտե, այսինքն յաստատութիւն
իւր լինէ ոչ ոք մեծ և ոչ ոք փոքր այլ ամենեքեան յաստատ ։

Ցայն պահուն օրանջին հինկլ լինէր հասանելոյն և ամենայն
անդրքն յօյնդզոց տի գտնալէն և առաջելոյ զկնի բան նոցա տե
սանել լոկ որ միացեալեն ընդ լինամիս իրենց ֆրանսիզքն, մտա
ծելոյ ինչ լինէ ընդ հնամատուն ոգի ընդ անկեցեալք, ուռչմոտ լեալ
ին ընթանալ գամեռայն ինչս յօյնդ լեալ զոր գտանեցուք ի
ընկերժէն, և հրատարակեալ ետուն գպատուէր ի ազատ օրական
առ պատարագ նաէ զպահ տալն կամոյ ընդունել զամենայն ստացուածս
յօյնդզոց, և յոչ զոյ ինչ ի կընկերէն լինէ ոչ ոք ուրեք
դնել քն հագցնել, եւ լինէ նորա ցանկան հրատարակել ատեն իսկ
ընդ քարիւ անհնազոյ, լինէ ։

Ջ ատաւտ ուն ի դոյզ զոյ պահէ լինի ի կընկերէն
բօշանդակէ 60 գլխոյն պան տալն, զոր նա [illegible]
կալեալ ոգ ։ 2 քն մեծ նաէն զատ զ ետուն ։ զ հինգ ի լին
պան տալն այլ ամենեսեան ոչ ի գոյ ասեն, նաև ։ 2 մե կոյս ի
նաէն գան ի պան ազատութիւն անդ լեալոյ, տամ ետ լալ
կի պահ ընկեր ատ չէ լուշել, զոյ ամենայն առացուած յօյնդզոյ
կ ալեալ ասեն անդ ի ոգին, վինչ վ ի ջինակ պատ ատ խան ընկեր
նաւտան ի նոցանէ, զոր ասեն զանվանդ ակուլ լինն ալժանաւոյ

քան նաժան և բեռանը 40 միլիոն ծախք էին, կամ
բանակի լավ ընդ՝ վեր յիշել 60 միլիոն, բայց ոչ
100 միլիոն։

Ծովը վերդն բրիմ անխոչոր յուժ բերեն
բին իբեանց տատանիր՝ ի նոցանէ 40 միլիոն պան տալեն, վասն
առաջարկեանէ ոչ կարեն բանին ընդ դեմ ֆրանսիզ, այլ ծագ
մարն, չէ յանձն առնել տալ լուծ կաբեալ ոչ ծառայեալեն
ղինան քաջ իւ է, առաջարկ ցանե՝ ղրկեան բոլոր

Ինքիրաց օրեն ալեքսանդր խոստացել էր տալ 250000
զոք, վասն ընդ միանալոյ ֆրանսիզոց, և եթե յանել
յորկոմորիցի 150000 զոք ևս տալցէ բրիմ անխոչոր, ըստ
ծախան ասկին կիսագումարն անկլիացոց խոստացել տալ վեց
միլիոն պան ստանալեն վասն տարաչնոյ, և վասն երկոցուն երեք
միլիոն։

Ասեն լեհ է ֆրանսոյ սով և սկարսել իւնն տարածել
յոյսակ յոյժ անձկալեհ անեն, բայց լեհ է և այսպես՝ ընդ իմա
նան քաջագէս։

Ֆրանսիզն յուզարկեալեն չորս մեծ կառք նաժք,
վեց ֆրիգաթք 40 լ օգնական, և քսանիս նաժք առ այս կոմ
հնդկաց հանդերձ զօրօք, զոյս յղուարակ ալեն անգլիացիք և ո
արձակեալեն չորս կառք նաժք և մին սլուպ կառք առ այս
կոչեն հնդկաց հանդերձ զշօք՝ ի պօրտոմօք։

Երեք մեծ և երկու փոքրիկ նաժք Անդլիացոց ատատ
բաստի են ելեալ հանդերձ զօրօք ելանել առ այլ հատառան
վասն կապ բնակչաց վնասոյ լինի և պատահաբար կարելի վասն
մոլրիս կղզոյն լինի։

Զորս պատերազմական նաժք զօրօք հանդերձ ֆրան
սիզքն յուզարկեալեն առ արևմուտ կոչեն սմիրիկա։

Կայսեր բուհին Ռուսաստ քաղաքին յաղթութիւնէ
արարեալ՝ ի վերայ Պօլենիա անցեալ դիզմրը սմսոյն, Քէ
նէբրալ Սուվորյ ռուսաց, տիրեալէ վնոտանիտ քաղաքն վար
սոյ պատերազմօք, և սպանեալեն զպօլենէացւոց 32000 անձինք
լեհ է վինուելք և լեհ է ժողովուրդ։

Ջհնէբրալ մեծաւ նաեւն ենթի կառավարութեան քա-
տան Լայդին , ամենայն 6 հասեալէ ի կալկաթա , զոր եկաւէր ի
գանձ օձառց անցեալ շաբաթ ամսոյ երրորդին ։

Զհնու վաճառականութիւն քաշ աստիճանէ եղեալ
գինն քառասնից 9 դոյիլ մինչ ։0 դոյիլ , կապէկն ։3 դոյիլ ,
թիթառն ։։ դոյիլ մէկ փութալ , Աֆիմն 230 մուշիլ մէկ
սանդուղն , ճոխ եղեն անհատցանել լի ։

Կերակրեղէնն առատ գտանի ըստ եւ անպէսութեան հպարա-
գիտեր , բայց ի յանձնէեն առատապէս յձեռնէն գյանք ։

Զհնու եմպրատօրն գալով ծեռագեալ , առաջադ-
րեալ առաջիկայ տարին յանձնել վիշխանութիւն իւր մի ի
ըստ առանց իւրոյ , զոր առաջադրեալ լինիլ սրտի ժառանգն ա-
րութիւն եան իւրոյ ։

Ասեն չինեացւոց արձակապէսք այժմ , վն ամենայն
նեղեցեալք կարողեն մատչիլ առ պետն մանդարինաց , և յատ-
նել վբանն իւր , զոր ելեալ ոք ի չինեացւոց դնիցէ ապրանք
ինչ և վճիռ ոչ հատուցանել կամ ՝ հարկադրեցեալն նմա վճա-
րել վպարտ իւր , չէ օրինակ յառաջ վն օտարականք ոչ կալեր
ին վգանկոտ իւրեանց յայտնել նոցա ։

Տոտրնգ Դեւսպանն Ձօլանդիայ , քարոզապէս բնակ
լեալէ եղեալ Ճիմպրատօրէն , բայց մինչ եւ ետնեն չէնէբրալ
մեծաւ նաեւն , ոչ ինչ փոխարկութիւն չէ եղեալ , սպասելին
նորա գալստեանն մինչեւ շաբաթ ։5 երրորդի ։

Ներոյս չորրորդումն աստիկ Տիւփանէ եղեալ ի չինաս-
գանք , զոր միջոց եօթն ժամ աստիկ հողմէ հնչեալ , հանգան վն
հազարաւոր ծառք արմատախիլ արարեալ , այնպէս քաղաքն
քանդուած իւնք առնելէ , և վնասականն համարն անձինք ի ցամա-
քին անկեալ , և ամենք ի ջրասուզ լեալ , ու քաղաքն երկ
րականաց մեռան ալին , վերջապէս ըստ աստուծոյ եան երբէք յայսր
կողմ հնդկաց պատճառն աստիկ հողմահասուծոյ չէ եղեալ ։

Ընդ սոյս 28 Պարտն Ըսրիլի ֆօրթ լուիս քաղաքին ,
և 29 ուն քաղաքն Մատկի լոչմի նաեւն եղեն առ ժանիկայ ու
նեալ սովորական ապրանք վաճառականութեան , յաջողութեամբ

րիֆ , Կիրակոս Կարապետ , Յովան Աբրահամ Հաճիր , և Թով-
րոս Կարապետ ։

Լեռն Պուրնոյ յունիսի 14 1795 ին։

Ես ինձագիտալեմ ասդ ջնջարած , մեր կողմ աշխարհն շատ խռդած է , ճանապարքն արդելուալ , ի խոյ քաղաքին մինչև Երևան , խանն խօյու ընդ խանին երևանու մարանչեն ընդ միմեանց , խօյու խանն 20000 ձի ումանէ խոստացեալ վճռացն զի օգնեսցեն իւրն , տեսանել պարտէ վերջն զինչ լինի նելոց ։

Ադղայ մահմատխանն քրմանն տիրելոյ լօթի վալի խանն փախեաւ առ կողմն Թաւրեզու այժմ աղա մահմատխանն եկեալ ի շերոզ նստել կայ ։ ասեն ձի է նովրուզ կատարելն յետ ելանել լոկէ առ վրաստան ։ Ներկայ քուշեուայ Հէխին և դաշտառնու խանէրն խնդրէ , գնալ առ նա ։ քայցնոքա խնայելոյն գնալն ։ քուշերայ շէհին իւր ուղեկցալքն յանձնեալէ ի խոյք կղզին ինքն պատրաստի կայ , ամ ուսման իւր հրամայելէ չէ լանել առ որոք տեղ ։ խպտխեալ պատրաստի են որ ելձ է գնալն մահմատխանին դիմեցեն առ քուշերու , ելանի իսկոյն առ խոյք ։ շէհին քուշերայ ընծոյէ յուդարկեալ առ աղայ մահմատխանն , բայց չէ ընդունելի ասե լավ կի շէհ , ելանի առ նա անձնաձօր , հանդերձ խաննէրքն ։

Ասե շնորհալ գնացող ճանապարհն բացէ , և գնայօղ և գալացօղ անպակաս , ջուրայ այժմ աւելի հանգստուելի եանն են ։

Ցուցակ երկրների և ազգերի։

Հրաժ	3	և	քափտան	Իշմդին	Ջուդիայ	Նաճեն առ քանկալ
	5	եկն		Քամկոբ	սպայի	անօյ քուամքայ
	6			Լայճքաբրն	Հայաստ	Նաճեն
	7			Էիլճն	սուշանայամիլեճայ	անօն փունճի
				Շիփրան	իլնեչն	Նաճեն քուամքայ
				Ֆաարնքուբր	մերի	քիքլեպ
	8			Սամուէլ	ռամկի	քուամքայ
		և		Բրայօն	գրէնեշ	առ փէգուռ
				Հալգէն	անայէլիլայ	
	10	եկն		Ըսոիւրտ	ջէն	Նաճեն քուամքա
				Լէնէն	վիջլէն	մուշլիքբ
				Ընպարսայ	եարիք	փունսիիչ
	11			Լէնգի	հօք	անօյ մուշլիքբ
				Գիք	զբրօյտտր	Նաճեն քուամքյուռ
				Յոտվա	լաչվի	կալկալ
		և		Միհրա	ֆէվօրէտ	փէգուռ
				Նիւան	ռէզեւտան	
	12			Բէհշայ	հէուիէտ	Էկալկալ
				Տէլէր	կօմէր	քաարայ
				Քամկոբ	սպայի	անօյ Հարաճքայ
				Սամուէլ	ռամկի	Նաճեն քա
	13			Ֆաարնքուբր	մերի	վիզատկալ
	14			Հալն	Նիմրէլ	բրիգն փունճի

Նոր ըդդ պրածս մոդ բաղաքացի Ծախաձիւք, քանկագին ապրանաց և անաց
Ջեղինաց յատկութիւն իննոյ Հրամ ամոյ 28 ից իշն Փրկչին 1795 ։

(Ընդհանուր գինքանեն)

Հանուկի լեվ ամառ ապրիշումն որոյ կէսն ճարտակ լինի ֆի դիտրն . . 44 քանակ
և . . դօրումն . . չորեքն ։ քաժինն ճարտակ լինի . . . 42
և . . սէրումն . . առանէն 40
և . . չորեքումն . . . քսանն դեղին լինի 39
մայրադնդիկին քօղրն աճառ և կէսն ճարտակ և դաշն և բերէ լինի . . 34
և . . . շարէն մին քաժինն ճարտակ . . 30
և . . . դօռամ ունենոյ եօթնէն մին քաժինն . . 29
և . . . կապն և չուանով լինի կապած . . 27½
Ուղնագնարոյ կեղն . . դօռամ չունենոյ կապն բերէն լինի կապած 26
և . . . . դօռամ ունենոյ 24
Հիրվուրի երեք նախի կոյեալ ապրիշում 22
Կետապատի մին նախի ապրիշումն 28
և . . 2 26
և . . 3 22
Մոխոտոյ աղորած ապրիշումն 13
և անաղորած և 10
Դօռամ ուղնագարի ապրիշումն 4

Ճոխ եղինաց գինն

Էօլանդ պէ 70 թօլանոց փուշակի փանջ ուանկի չէ լինն ֆի քաուրն . . 110
և . . 60 100
և . . 55 80
և . . 50 68

Եա	46	ամէն քանէչէրի փուշակին	63։
Եա	43	դօյում	55։
Եա	40	սէռուին	50։
Եա	38	չնորհին	45։
Եա	45	միրզայ փուշրին	56։
Մէրզափուճուի կարմիր ջէլին			36։
Դահրի ամակ ջեչէն			65։
Եա	դօռուին		60։
Մէդաբադինոցի ամէն 4 ռանկին քարակ խաթէրունեննայ			17։
Եա	դօռուին		14։
Եա	սէռուին		9։
Օրնիկչայի ամէն 40 ձեռնին			26։
Ամանկչայի դօյուին			23։
Օրնիկչայի սարին 50 ձեռնի			45։
Մալդխա ղուլճին 20 ձեռնին ամէն			30։
Եա	20	դօյուին	26։
փուշակի քամի արիդար 12 ձեռնին ղուլճնին ամէն			23։
Եա	12	դօյուին	19։
Եա առանց քամի արի	12	ամէն	18։
Եա	12	դօյուին	15։
Եա	10		12։
Մալդէսա ալաջէն ամէն ֆի քառուին կէան մոտիճուր քամի արիդար լինի			42։
Եա	(հատորակին		35։
Եա	ալաջայ սարին 50 ձեռնի ամէն		60։
Եա	50	դօյուին	50։
Եա	50	սէյուին	45։

Թէմպի տօփաճին ամէն 16 ձեռնին		ֆի քառուին	30
Եա	դօյում 10		25
Եա	սէյում 10		20
փուշակի սըռատմանիաղլուխն ամէն ֆի 15 ֆարդինն			45
Եա	դօյում		40
Եա	սէյում		25
միրզափուրին			16
Չափայ ադլուխն ֆի 7 ֆարդինն			26
Չափայ սարին 16 ձեռնին			29
Եա 14			26
սէխրապատի քուճի տդարն 16 ձեռնին			80
Եա	սարին 16 ձեռնին		150
քաղզի շէր շաքարն ամէն			40
Եա	դօռուին		35
սուռխն			20
Լէմպի 20 ձեռնի սարին			43 $\frac{1}{2}$
Եա 18 Եա			39
Եա 16 Եա			35
Եա 14 Եա			28
գօլ թառփանն			27
մունկաղօթին 10 և 8 ձեռ ձիքս և 2$\frac{1}{2}$ ձեռ լէնաքն			19 $\frac{1}{2}$
Եա	8 և 6 ձեռ ձիքս և 2$\frac{1}{2}$ ձեռ լէնաքն		13
Եա	6 և 4 ձեռ ձիքս և 1$\frac{1}{2}$ ձեռ լէնաքն		11
Չուշայ բէլբուլ 20 ձեռնի սարին			55
Եա Եա 18 ձեռնի սարին			50
Եա Եա 16 ձեռնի			45

Մուկատարին 20 ձեռնի	30
Մուկատարին 18 ձեռնի	28
Մուկատարին 16 ձեռնի	26
Ջուռայ մուկատ օրի մին	6 ½

(Լուղ և թէլեղինաց գինէ)

Քանկալու ուղն ֆի քանդին այսինքն 500 ռաթլ ն	22
Մադրասա ուղն	31
Կոնչիի թէլն	23
Գէնապարչակի թէլն	20

(Ընտանեկինաց գինէ)

Քանկալու շաքար ավտն ֆի քանդ մն	17
Ես շաքար դօուն	14
Ես գուռն	11
Ես կարմիր մուստարդն	4
Ես սագմէ թի մին	7
Ես ժիրէն	28
Ես չորատարդն	16
փիփէլն	50
Ես փիփէլին միէմն	20
ամալ ռաթնագարի քրինձ ֆի գարսին այսինքն 9256 և կէս ռաթլ ն	80
դօշաբ	70
կարգասիօն քրինձն ավտն	60
Ես դօուն	50
Ես սէուն	40
կանճիթն	90
Նօխուդն	40

փոթմանայ պիջն	85
կանանչ դալն	45
լիճառ դալն	40
Ես կտրածն	45
քուլթին	60
գնգայ չօլէ ցորէնն	60
դոռդաւն	40

(չինու ապրանաց գինէ)

չինու ավտ կաւկն ասրիշուն ֆի փիկուն ը 33 ռաթլ ն 33 տուկէն	225
Ես դօուտ	190
Ես սէուն	90
Ես չարուն	80
Ես քանգն ֆի քուռն	9
Ես 45 փէղի սիտին էրմիր էնչ Հելն կայտ ղումգի սէվ և Հումկ ֆի լիմանն	18
Ես 45 փէղի վէբն գայնով սիտին ֆլորն ֆի լիմանն	16
Ես 35 Ես լուստրին	10
Ես 35 Ես Ես ֆլորն	12
Ես 45 Ես դամասկն	16
Ես Ես ալիկնին	6
Ես Ես սայտ սայէն	5
Ես Ես սիլամն	2
Ես Ես ֆոլս զառն	5
Ես Թուռնայն ֆի քանդին այսինքն 500 ռաթլ ն	28
Ես ժիտային ֆի փիքուն	50
Ես ապրշում չաղրին ֆի գանէն	1

Գործին	հա	2 ½
Ամեն լիտրանոցն ֆի գուշին		5
Եռանոթյան լիտրանոցն ֆի գուշին	92 ½	50
Ջիպե		10
Քսիլ հալվին ֆի քանդին		55
(Մուշխեթաուտալու ապրանքից)		
Լամպն	հա	28
Չայրուն	հա	60
Սեռուն	հա	90
Գործուն	հա	120
Ամալ մոթֆինն ֆի քանդին		150
Ամերիկայի քսեղ լուծվող ֆի հինդ վաթին		1
Հնդկաձավարն	հա	9
Գնդի ախտանիշն ֆի 100 դանէն		20
Ֆօրմալ տախտակն ֆի 100 դանէն		30
Լինոլեպատան	ֆի ռուպի ին	2 ½
Քարեղ		27
Ձգան կաշիս ֆի 100		2
Ասէտ սէշն ֆի քանդին		50
Քլիչկ էմալն ֆի մին քանդին		15
Գալոշին		55
Մոմն ֆի քանդին		100
(Ֆինդուա ապրանքից գինին)		
Գործ	հա	40
Գինեասիակ ֆինֆինաս մարմրակ մարին ֆի քանդին		50
Վոդկան	հա	9
Ֆաս քաղաքի	մեծ գաթի ն ֆի 100 դանէն	12 ½

Տօնացոյց

Ամսոյ օրեր	Շաբաթուան օրեր	Յուլիանոսի տումարով	Հայոց տումարով	Տօներ
1	3	1	20	դկ	Յիսնեկ շաբաթի	Դանիէլ մարգարէին և այլն։
2	4	2	21	մշ	Զատիկ շաբաթի	Պահք
3	5	3	22	ոկ	Հինգ շաբաթի	Յիշատակ Յովհաննէս Մկրտչին և Մեռ
4	6	4	23	ոշ	Վեց շաբաթի	Պահք
5	7	5	24	ռկ	Շաբաթի	Տրդատայ Վիշապազօրիին և այլն։
6	1	6	25	ռշ	Կիրակի	Տէր պատարագ Ընծայեաց։
7	2	7	26	սկ	Երկուշաբաթի	Աւետման Աստուածածնին և այլն։
8	3	8	27	սշ	Երեքշաբաթի	Հաւատոյ Մարգարէին։
9	4	9	28	տկ	Չորեքշաբաթի	Պահք
10	5	10	29	տշ	Հինգշաբաթի	Ղազարու Մարգարէին։
11	6	11	30	ուկ	Ուրբաթի	Պահք
12	7	12	31	ուշ	Շաբաթի	Երկրորդաբանից Ղազարի լոյս Կէ
13	1	13	1	վկ	Կիրակի	Խաչին Կիրակի Ելից ամենայն պէ
14	2	14	2	վշ	Երկուշաբաթի	Պահք
15	3	15	3	տկ	Երեքշաբաթի	Պահք
16	4	16	4	տշ	Չորեքշաբաթի	Պահք
17	5	17	5	ոկ	Հինգշաբաթի	Պահք
18	6	18	6	ոշ	Ուրբաթի	Պահք
19	7	19	7	ռկ	Շաբաթի	Տրոմտակին հնոյ և նորոյ տէր Յիսկ
20	1	20	8	ռշ	Կիրակի	Ելից ամենայն
21	2	21	9	սկ	Երկուշաբաթի	
22	3	22	10	սշ	Երեքշաբաթի	
23	4	23	11	տկ	Չորեքշաբաթի	Պահք
24	5	24	12	տշ	Հինգշաբաթի	Յոսիփոյ Մարգարէին։
25	6	25	13	ուկ	Ուրբաթի	Պահք
26	7	26	14	ուշ	Շաբաթի	Ցնծութիւն Ղազարի և Պանդխ
27	1	27	15	վկ	Կիրակի	Երկրորդ ելից ամենայն,
28	2	28	16	վշ	Երկուշաբաթի	Վերափոխման Աստուածածնին և այլն
29	3	29	17	տկ	Երեքշաբաթի	Ընծանիգինեայ Յիսուսին և այլն։
30	4	30	18	տշ	Չորեքշաբաթի	Պահք

Իլնպաս Յակոբ Պատմագրին ունի ծախս. Մատր Պետրոս սա կոսին մին լաւ հաւնի բուլուի ի տիկիս անուն բաժինն սի կէս անի, վասն որոյ չնորհայ իմ դրամ հատուածու ենէ որ զի ոչ որ ցանկանայ յիշել տիկիս իմն պիտանեն յինէն պատրաստ տալ տալին ֆի տիկիս ֆ ո հաւն տասն առանց ոչխատր տրա ծ, և ֆ ո հաւն ո ֆանտմիլն ոչխատր տրատ ծ • յիշեալ բուլուիս տասնամին ինչն նախայ ձ ուն կլուցու ի •

Մատրտասմ Հբաւի 25 ի իբն 1795 •

Լսեմք զի ի բանկալու գնեալն Հայոց տպարանն Անդրէոյ ոք Մատ Ասպես խարենացի գիրքն՝ և այլ ի տարգմանուիս ին տալ տանն, և կամին հատուտել զայն և տպագրել ի կարի գրեանս, որոյ վասն ոչ ի է միայն ուրախ լինիլ պատէ՝ այլ և քաջալերել ի այնպիսեաց, այսինքն՝ նոցայ ոչք պատճառ այդ պահ բարեգործուիծեան լինելով հարուածոցանեն զգաստ մեր, և եթէ հնաստահ իսէ զլուին անե ըկլ այպէս յուստ դրեմք հատարակուի ե ան ակնկալնալ տեսանել զպատուական նին միջոց տակաւ ժամանակի •

Ընդունելիս

Հբաւ Ամսոյս 8 երրորդի ի քաղաքին անդանտոպլէ Օրիորդ Ղամբարճեան Յովսէփ Ընդպարեանն ընդ Պրն Յով. սէփ Մխիթարեանին •